



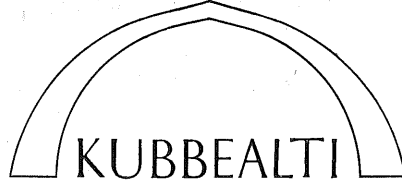
KUBBEALTI

AKADEMİ MECMÛASI

Yıl : 1

Nisan 1972

Sayı : 2



AKADEMİ MECMUASI

•
Sâhibi

Kubbealtı Cemiyeti
adına İdare Heyeti
Başkanı

İlhan Ayverdi

•
Yazı İşleri Müdürü

Şeymâ Taşcıoğlu

•

Müdür

Nihad Sâmî Banarlı

Yıl : **1**

1 Nisan 1972

Sayı : **2**

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Fiâtı 5, yıllık abone bedeli 20 T.L. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir: Her sayının ücreti, Avrupa için 350 krş. Amerika için 10 lira 25 krş. tur. **(Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.)** İlân ve reklâm, millî kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, No. 81 İstanbul; P.K. 107 —
Beyazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı Yer : *Baha Matbaası*

Kapak Kompozisyonu : *Aydın Yüksel*

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Fezâdan görünen büyük vatan	4
Kubbealtı'na Dâir	* * 5
İnsan	Sâmiha Ayverdi 9
Siyâsî Fikirlerimizin Târîhi	Yahyâ Kemal 14
Millî Romantizm'in İdrâki	Nihad Sâmi Banarlı 17
İsimsiz Kıt'alar	Fâruk Nâfiz Çamlıbel 33
Hazineler Üstünde	Ekrem Hakkı Ayverdi 34
Türkçenin Bünyesi ve Kelime Yapma Yolları	Prof. Fâruk K. Timurtaş 40
Şâir Bir Sanatkârdır	Orhan Seyfi Orhon 46
Kaybolan İstanbul Türkçesi	Prof. M. Kaya Bilgegil 51
Türkiye Dışında Türk Sanatı	Ş. T. 57
Ahmed Midhat Efendi'nin Türkçeciliği	Nermin Pekin 62
İstanbul Türkçesi Üzerine Bir Dil Anketi	Bahâ Kahyâoğlu 69
Yeni Kalemeler	Asuman Sargut, Ahmed Yılmaz 72
Mecmûalar	* * 74
Millî Kültürümüze Hizmet Eden Müesseseler	75



Fezâdan görünen büyük vatan : İmparatorluk Devri Türkiyesi

Amerikan ay yolcuları mesâfelerce uzaktan dünyamızın resmini çekmişler ve büyük tesâdüf eseri olarak bu resimlerden birisi İmparatorluk devri Türkiyesi'ni bütün heybetiyle gösteren bir tablo olmuştur.

— Bir zamanlar üzerindeki bütün halkları, bütün milletleri büyük şefkat ve adâletle idâre ettiğimiz dünyâ, işte yukarıda görünen dünyâdır. Bizim dünyamızdan geriye kalanlar ise tabloda karanlık ve dumanlı görünmektedir.

Bu büyük vatan, şimdi bir târihtir; fakat, Türkiye Türklüğü târihteki bu büyüklüğünden kuvvet alacak ve günümüzün dünyâ anlayışı içinde, vatanını genişletmek yoluyla değil, *anavatan*'ında *yükselmek* yoluyla büyüyecektir.

Kubbealtı'na Dâir

Kubbealtı Akademi Mecmûası, daha ilk sayısında gördüğü rağbet ve alâka ile, dil, fikir, edebiyat, ilim ve ideoloji mevzûlarında aklı selime ve ciddiyete susamış aydınlarımızın değerini ve derecesini gösterdi.

Aynı mevzûların bu mecmûada, herşeyden çok millî bir hüviyetle ele alınışı ve bundaki ciddiyet de, bu sahîfelerin azîz okuyucularını, Türkiye'de hâlâ nelerin ayakta durduğuna inandıran hâdisedir.



Kubbealtı, bir semboldür. İlhamını, önce Kubbealtı Cemiyeti'nin, kubbeleri altında kurulduğu târîhi binâdan almıştır. Fakat bu ilhamı, hergün biraz daha köklü ve sevimli gösteren başka sebepler ve hâtıralar da vardır.

Bunlar, Kubbealtı Akademisi'nin açılış gününde, Cemiyet'in toplantı salonunda, önce, o günün dinleyicilerine ifâde edilmiştir. Denilmiştir ki:

Biz, gökkubbeyi, ezelden benimseyen milletiz. Daha Oğuz Kağan Destanı'nda, eski asırların halk inanışlarına tercüman olan şu târîhi söz

vardır : «Yurdumuzu öylesine genişletelim ki, gök-kubbesi ona çadır, güneş de bayrak olsun.»

Bu bir kızılma'dır ve eski Türkçede tek bir mısra ile ifâde edilebilmiştir :

Kün tuğ bolgıl kök kurikan

Bugün, eski Türklüğün, asırlarca sürmüş dünyâ hâkimiyeti ideali; bu ölçüde bir vatan tasavvuru ve bu ideali târihte en parlak şekilde gerçekleştiren Osmanlı Türklüğü devrinin şahlanışları; birçokları-mıza, bir mitoloji dünyâsından söz ediliyormuş gibi, uzak ve efsânevî görünür.

Biz de şimdilik bu mevzûa girmeyeceğiz.

Bir büyüme idealine hem de kuvvetle sarılma-yan her milletin daha da küçülmeğe mahkûm oldu-ğunu bile bile bu bahsi bırakacağız. Esâsen, Kub-bealtı'nın ifâde ettiği daha realist bir ideal, millî tefekkür şiirimizin en üstün eseri olan Kendi Gök Kubbemiz'de terennüm edilmiştir :

Biz, kendi gökkubbemiz altında, kim olduğumu-zu, neler yapmış, ne hârikalar yaratmış, efendi bir milletin evlâdı olduğumuzu iyi bilelim bu kâfidir. O zaman, bizim kendi gökkubbemiz bile, bâzı tabîî rötüşlerle, bize yetecektir.

Çünkü milletler gibi, vatanlar da yalnız enine ve boyuna genişlemezler : Vatan toprakları üzerin-de, sağlam temellere basarak yükselişler de büyü-mek'tir. Böyle bir büyümenin mes'ud ve tabîî ne-ticelerini ise, ileride, bu milletin azîz evlâdları mut-lakaa görecektir.



Türkiye'de Kubbealtı, bir de Fâtih Sul-tan Mehmed'in kurduğu, herbiri büyük adam'lardan müteşekkil bir devlet dîvânı'nın adıdır. Topkapı Sarayı'nda, önce başka bir çatı

altında yapılan bu muhteşem ve kaliteli Dîvan toplantılarına, Kanûnî Sultan Süleyman devrinden bu yana, Kubbealtı denilen binâda devâm edilmiştir.

Kubbealtı'nda, büyük Dîvan Vezîrleri'nin toplantıları, imparatorluğumuzu, doludizgin bir yükselişe koşturan, olgun ve gerçek devlet idâresi toplantıları idi. Fakat, Türk devletlerinin pek çoğunda olduğu gibi, saraylardaki Dîvan toplantıları, yalnız idârî ve siyâsî toplantılar değildir. Bilhassa Fâtih Sultan Mehmed zamânında, aynı heybet ve ciddiyetle yapılan akademik toplantılar da bir Dîvan toplantısı, birektir Kubbealtı'dır.

Zâten bizim büyümemiz ve yükselmemiz için ne yapılmışsa böyle toplantılarda yapılmıştır. Gerçek ilim, gerçek sanat, gerçek tefekkür ve bir devlet için bu kaynaklardan kuvvet alan gerçek siyâset ve idâre, böyle akademik toplantıların zaferleridir.

Siyâset bilgisinden harb dehâsına, şiir sanatından müsbet ilimlere kadar, maddî, mânevî her ilimde behresi olan Fâtih Sultan Mehmed gibi bir hükümdar, bir devletin başında bulunur ve bu hükümdar, gerçekten âlim hocalarını câmi'de bile ayağa kalkarak selâmlarsa, o devletin büyük devlet olması çok tabîidir.

Türkiye'de daha XIV. asırda başlayan akademik toplantılar, Avrupa'da ancak XVII. asırda bir ihtiyâc olmuştur. Böyle hareketlerin Batı dünyâsındaki neticeleri ise şimdi herkesin gözleri önündedir.



Osmanlı sarayında, vezîr konaklarında, hattâ evlerde gelişen akademik hayat, bilhassa XVI. asırda, Türkiye'de daha yaygın ve daha terkedilmez bir zevk derecesi almıştı. Bir misâl olarak, Bâkî gibi,

Kanûnî'nin sarayında şâirlerin sultânı unvânına ulaşan bir değeri, Fâtih'deki saraç çıraqlığından böyle bir mevkie yükselten mu'cize, asrın bu akademik atmosferidir.

Bütün bu asırlardaki şiirimiz, mûsikîmiz, mîmârîmiz, hatt ve süsleme sanatlarımız sâdece bir duygu, bir zekâ ve irfan mahsûlü değildir. Bu sanatlarda, bugün akıl erdirilemeyecek kadar kuvvetli ve sağlam bir kültür, böyle bir tefekkür, aynı ölçüde üstün bir teknik ve bilhassa sarsılmaz bir sabır ve iman çizgileri ışıldar.

Yine bu asırlardaki Türk yükselişi, birçoklarının yanlış olarak zannettikleri gibi, yalnız kılıç kuvveti'yle gerçekleşmemiştir. Bu kılıçları idâre eden ve kullanan insanlardaki kafa kuvveti'nin bunda büyük hissesi vardır.

Kısaca, bir millet için, her devirde yükseliş, ilimlere, fikirlere ve sanatlara verilen ehemmiyetin ciddiyeti ölçüsünde gerçekleşir. Biz, târihde bu ciddiyeti ve bu neticeyi defâlarca elde etmiş milletiz.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, bugün, aynı ciddiyetin yeni bir dirilişidir. Kubbealtı adında, hem Asya'daki Türk halkının Oğuz Han adına söylediği o mısra', hem Fâtih Sultan Mehmed gibi kurucusu olan Kubbealtı Dîvânı'yle bütün eski akademik dîvanlar'm özlenişleri; hem de Kendi Gök Kubbe'miz kitabında en üstün ifâdesini bulan, gerçek varlığımızın hâtıraları toplanmıştır.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, böyle engin bir terkîbin hizmetindedir. Bu mecmûa, arandığı ve okunduğu her vatan köşesine böyle bir akademik rüzgâr götürecektir, gaayesi budur.

İ N S A N

Pâmîha Ayverdi

Türkiye'de sınıî, iktisâdî, zirâî, ticârî, ve teknik sâhalar birer alâka merkezi olurken, unutulana, ihmâl edilen, mühim-senmeyen, işlenmeyen, işletilmeyen ve neticede de boşuna harcanan sermâye, insandır. Onun için de ferd ve dolayısı-yle cemiyet, sağdan soldan çarpan haşin dalgaların ortasında bocalamakta ve bir türlü selâmet sâhiline ulaşmamaktadır.

Târîhî ve millî şerefini bir yana itip kütleyi taklid ve sahte idoller önünde tâzîme zorlamak hatâsı, bugünkü anar-şiyi meydana getirmiştir. Şunu bilmeliyiz ki, münevverin de, halkın da gönlü ve gözü, ithal malı değerlerle tıka basa dol-durulmuş bir cemiyet kadar kötülüğe elverişli ve tehlikeli bir zemin yoktur. Zirâ an'anesinin, âdetlerinin, iftiharlarının, dilinin, dininin, târîhinin ve topyekûn geçmişinin kal'asına yaslanmaktan mahrum bırakılmış kütlelerin, beşerî ve hay-vânî temâyüllerini durduracak hiçbir engel tasavvur edile-mez.



Şark milletlerinde, hattâ Garb derebeyliklerinde hüküm süren ve âdetâ militan bir karakter taşıyan hiyerarşi, Türk-lerde mütedil ve mantıkî bir çeşni taşırdı. Onun için gerek Avrupalı derebeyliklerindeki diktatörlük, gerek Uzak ve Or-ta Şarkta hüküm süren gözü kapalı itaat rûhu ile, Türk ce-miyetinin sınıf ve ahlâk şuûru, birbirinden çok farklı, hattâ çok ayrıdır. Dede Korkut Hikâyeleri gibi Türk rûhunu etik ve estetik yönleriyle aksettiren antropoloji vesîkaları bir ya-na, Anadolu ve Rumeli Türklüğünün iliklerine işlemiş olan bu terbiye anlayışı, insanın insana ve insanın Allâh'a karşı olan bu vazife şuûru, bu kaaide ve saygı seremonisi, ferdleri ve

kütleleri birbirine bağlayan, lehimleyip perçinleyen büyük kuvvet hâlinde, bin senedir sürüp gitmekte idi.

İşte, şerleri ve menfî temâyülleri daha zuhûra çıkmaya vakit bırakmadan önüne katıp götüren bu târihi ve an'anevi terbiye seli, gürül gürül akıp giderken, karşısına setler kondu, hâiller çekildi.

Sonra ne oldu? Ayrı ayrı kollara, çukurlara dökülüp yek-pâreliğini kaybetti, birbirinden ayrı düştü. Bataklık oldu ve böylece de işte, taaffün başladı.

Asırlar boyu, bütün millî müesseselere têsir etmiş bir sistemin iflâsı, bu müesseselerin de can çekişmesi demek idi. Nitekim, öyle de oldu.

*
**

Farazâ, bir âile kateşizmi; ibâdet gibi büyüğü küçüğe, küçüğü büyüğe bağlayan kudsi râbitalar vardı. Yok oldu... En uzak ferdlerden en uzak ferdlere geçen bir görünmez bağ, mîmârîsi muhabbet ve şefkat olan bir içtimaî yardımlaşma şuûru, bir hayat kaaidesi vardı, yok oldu... Bir târihi gurur, bir gazâ ve şehâdet şevki vardı, yok oldu... Bir müsterek yenilmezlik inancı, destanlaşmış bir fütûhat alışkanlığı vardı, yok oldu... İlâ-yı Kelimetu'llah'ı hayat gaayesi bilmiş bir vecd ve îman anlayışı vardı. Yok oldu... Evet, asırlarca Türk rûhunu yoğurup, beşerî-ilâhî zirveye yükselten o sırlı tılsım da yok olunca, bu esâsı, bir hayat felsefesi hâlinde insana ve cemiyet hayâtının bütününe sirâyet ettirip sindiren o ana kuvvet, böylece yok olup gitti... Giderken de, kendisine bağlı bütün değerleri, berâberinde sürükleyip götürdü.

*
**

Türkler Şarklıdır, fakat birçok Şark milletleri gibi anti-materyalist değildirler. Olmadıkları için de, medeniyetleri ilâhî-beşerî bir sîma taşır. Ne sırf mâneviyat ile nafakalanırlar; ne de yalnız maddeye taparlar. Kılıç tutan elleri, icâbında san'at şâheserleri ortaya koyar. Maddî ve bedenî bünyelerini hazırlayıp terbiye ederken, mânevî yapılarını da ıslah

etmekten geri kalmazlar. İşte bunun için de, fütûhat ve i'tilâ asırları, Türk coğrafyasını bir refah, medeniyet ve adâlet zemîni hâlinde çiçeklendirmiştir...

Eski Türk, devirler ve asırlar değişse de, belki anasının kanı ile damarlarına geçmiş bazı değişmez kaaidelerin hudutlarını kırmayı düşünmezdi. İctimâî bünyenin en küçük, fakat en sağlam hücresi olan âile içi hiyerarşi, bunlardan biri idi. Bir evlâd, sakalına ak düşse dahî, baba ve anasının karşısındaki evlâdlık mes'uliyet ve mükellefiyetinden birşey kaybetmezdi.

İşte bu oğul, bu babanın elini öpüp yola ve yolculuğa çıkarken, genç de olsa, gençliğini tüketmiş de bulunsa, hayır dua edip arkasını sıvazlıyan babası, çok defâ ona: "Gittiğin yerlerde han yap oğlum, han yap!" diye öğüt verirdi.

Eski Türk anlayışında "han yapmak" demek, insan aramak demektir.

İnsan, yâni insanlığa lâayık olmayan hırs ve zaafardan arınmış kimse... Çünkü insanı bulan, her şeyi bulmuş demektir. Çünkü insan bulmak ve onun insanlık mirasına konmak, dünyâya geliş ve gidişin gaayesine ermek demektir.

*
**

Topraklarını kaybeden, türlü hezîmet ve mağlubiyetler ile yüreği dağlanan Türk milleti, insana değer verdiği müddetçe büyük millet şuûrunu kaybetmedi. Dili, dîni, târihi, görenek ve gelenekleri, kapanın elinde kalıp yağmalanmadı. Harsi, haysiyeti, vekaarı zedelenmedi.

Bunun için de Müslüman-Türkü bir türlü dünyâ haritası üstünden kaldıramıyan çeşitli düşman saldırısları, onu insanlığından etmek, insanlığını elinden alacak yeni bir hücum plânı hazırlamakla gaayelerine varacaklarını anlamışlardı. İşte bu tedkik netîcesinde de onu, dili, dîni, târihi, an'ane ve âdetleri gibi esas müdâfaa silahlarından tecrid etmek sûretiyle, çok ustalıkla bir suikaste mâruz bıraktılar ve ona insanlığını, insanlığının îcaplarını unutturdular.

*
**

Hazin olan şu ki, sûret-i haktan görünerek bütün bu katliâmı hazırlayanları ortada gören yoktur. Aldıkları emirleri büyük bir gaflet ve şuursuzluk içinde ezberleyip oynayan aktörler dahî, çoğu zaman, muharriri de rejisörü de tanımazlar. Onun için, millî karakteri ve büyük millet rûhunu, bir Ortaçağ esîri gibi, zincire vuran sebeplerin içyüzünü bilemezler. Bilemedikleri için de, enkaz hâline getirdikleri kıymetlerin harâbesi ortasında baykuş gibi öter ve ağılyacak yerde güler, hattâ işledikleri günahlar ile iftihar dahî ederler.

Bunlar, münevver de geçinseler, kafalarına ve gönüllerine bir gerçek insan eli değmemiş nasipsizlerdir. Ot gibi, çalı çırpı gibi, başı boş üremiş ve türemiş, ruh sağlıkları ve iç selâmetleri düşünülmemiş, böylece de gafletlerinin kemâli, onları, şer kuvvetlerin pençesine düşürmüştür.

Uzun yıllardır ters ve sakat işlemekte olan kültür mekanizmamızın baskısı ile şartlanmış olduklarından, dalâletleri kolaylıkla hakikat zannedebilmekte ve onun için de doğruyu koyup yanlıştan yana çıkmakta, yanlış müdâfaa için sokaklara dökülmekte, gözlerini kırpmadan, yürekleri sızlamadan, memleketi uçuruma sürüklemektedirler. Ama, kabahat onların değil, insana insanlığını öğretmemiş olan bizimdir.

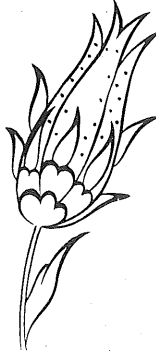


Bugün Türkiye, Türk'ün târihî iman ve an'anesine aykırı olarak, insanı başıboş bırakmış bulunuyor. Her sâhaya yetişmek isteyen eli, bir ona uzanmayı lüzumsuz bulmaktadır. Târihinden ve mâzisinden ne kalmışsa bir kalemde yok edilmiş, har vurulup harman savrulmuştur. Kimse çıkıp da: "Ne hakla?" dememiş, "kimin malını kimden esirgiyorsunuz?" diye sormamıştır. Onun için de, bugün memlekette ziraat, sanâyi ve teknik sâhaların mâmul ve mahsullerini bulmak kolay, fakat insan bulmak güçtür. Asıl devam ve bekaa gücünü taşıyan o büyük sermâye, gaafil ve başıbozuk bir maârif çarkının dişleri arasında unufak edilmiştir. Ne acıdır ki, bir eğitim çatısının altına masum ve tertemiz giren nice Türk çocuğu, diplomalarının sayısı çoğaldıkça, millî ve dört

başı mâmur bir kültür kazanmadıktan başka, mevcut ve şî-fâhî değerlerinden fire vere vere gönlü kararmış, gözü dön-müş olarak, memleketin huzur, âsâyiş ve emniyetini tehdît eden bir zorba olarak söz sâhibi kesiliyor.

Kalıp, nizam ve ölçü şuûrundan mahrûm, kendi öz kıymetlerine düşman edilerek yetiştirilen bu insan tasla-ğından, başkaca ne beklenir? Zarârın neresinden dönülse kâr olduğu bir gerçektir. Eğer kültür dünyâmızı millî bir maârif felsefesinin kolu kanadı altında restore etmez, böylece de kudret ve emeğimizi tekrar insan üstüne çevirip, onu millî ve târihî cevheriyle yüzyüze getirmez ve ana sermâye-miz üstüne oynadığımız kumarda devâm edecek olursak, memleketin geleceğinden ümit kesmek yerinde olur.

Türk milleti, kaptan köprüsünden yükselecek bir kurta-rıcı sesi, insanı insanlığa çağırarak bu dâveti, bu müjdeyi, dört göz, dört kulak beklemektedir.



YAHYA KEMAL'DEN DÜŞÜNCELER



Siyâsî Fikirlerimizin Târîhi¹

Siyâsî fikirlerimizin târîhi hakkında henüz tek bir eser yazılmadı. Bu mevzû üzerinde bir eser, çok fakîr olan nesrimize yeni bir çığırın rengini kazandırdıktan sonra en âdî hırs adamlarının ikide birde meydana atılmasıyla Sormagır Mahallesi'ne dönen politikacılık vâdisini de mehmâemken tasfiye etmiş olurdu. Bundan yirmi sene evvel Paris'e gelen *Jöntürklük* meraklılarında bir hâlet-i rûhiyeye dikkat ederdim. Bu genç heveskârlar Paris'in politika patırtıları arasına karıştılar mı her nevî siyâsî cereyanlara hayrân olurlardı. Nasyonalist mitingler, sosyalist nümâyişler kadar kendilerini müteheyyic ederdi. *Jaurés*'i dinlerken ne kadar tarafdâr olurlarsa muhâfazakâr hatîp *Comte Démone*'u dinlerken o kadar mest olurlardı. Bu fikirlerin ve bu adamların aslaa fârikı değildiler. Halbuki aynı devirde Rusya'dan Paris'e gelmiş olan genç politikacılar, tıpkı Fransızlar gibi, muayyen mesleklerde, mukannen fikirlerde idiler. Yalnız Rusya'dan gelenler değil, bizim boyunduruğumuz altından kurtulan Balkan gençleri de bizden çok farklıydılar.

¹ *Yahya Kemal*'in bu makalesi kendi el yazısıyla bıraktığı yazıları arasındadır. İlk defâ mecmûamızda neşrolunan yazının aslı *Yahya Kemal Enstitüsü* arşivindedir.

Acabâ biz Türklerin Avrupa'daki siyâsî fikirleri kavramağa istîdâdımız mı yoktu? Böyle bir suâl abes olur. Şahsen güzide olanlarımızdan bâzıları daha o vakit bile bir Fransız cemiyetinde herhangi bir Fransız kadar zekâ, anlayış, vukuuf meziyetleri ibrâz ediyordu. Fakat kendimize yâni Türkiye'ye nisbetle muayyen bir siyâsî meslekten olarak ayrılamıyordu. *Pierre Qillard*'ın *Ahmed Rızâ Bey*'e birgün: "Sizin siyâsî fikirlerinize *Abdülhamîd*'in siyâsî fikirleri arasında zerre kadar fark yoktur!" demesi, *Ahmed Rızâ Bey*'in o zaman zannettiği gibi, aslaa bir tahkîr değildi. Bir tahkîkti, bir hakîkati ifâde ediyordu. Bu hüküm doğru idi. *Ahmed Rızâ Bey*'in ve hepimizin o zamanki fikirlerimiz, tıpkı *Abdülhamîd*'in fikirleri gibi, mevcut *Memâlik-i Osmâniyye*'de kendi millî tefevvukumuzu têmin etmek hedefine müteveccihti. Ancak *Abdülhamîd*, re'sen pâdişah olduğu için bu tefevvukun ancak kaahir bir istibdâd ile kaaim olduğu netîcesine varmıştı. Biz ise muhâlif olduğumuzdan bu tefevvukun bir meşrûtiyyet şekliyle meşrûtiyyet kasbedeceğini tevehhüm ediyorduk.



Türkiye'de siyâsî fikirlerin *Jöntürk* cereyânı ile başlamış olduğu bir müteârifedir. Maamâfih bu müteârife kökünden yanlıştır. *Jöntürklüğün* arkasındaki *Tanzîmat Devri* ve onun arkasında *Selîm-i Sâlis Devri*, çok muayyen siyâsî fikirlerin kaynaştığı, coştığı, Osmanlı cemiyetinde insanları hırs ve kinlerle ikiye ayırdığı devirlerdi. Zamânımızda muhâfazakârların mütecedditlere atfettiği *farmason*, *mülhid* ve *zındık* sıfatları aynen *Selîm-i Sâlis* devrinde (de) telâffuz olunuyordu. O vakit *Nizâm-ı Cedîd*'i imhâ etmeğe ön-ayak olmuş olan *Atâullah Efendi*, *Mûsâ Paşa*, *İsmâil Paşa* gibi adamları, bir asır zarfında, geri kafalı olarak telâkkî etmenin sebebini de müteceddid cereyânın mürtecîlere verilen bir hükmü kabûl ettirecek derecede kuvvetli olmasına hamletmek doğru olur. Hâsılı siyâsî fikirlerin menbâlarını aramak için daha çok gerilere kadar gitmek lüzumludur. Meselâ *Jöntürklüğün* ve *Tanzîmâtın* en esaslı bir fikri olan *İ'tilâf-ı anâsır*'ı tâ 1690 da *Fâzıl Mustafa Paşa*'nın sadâretinde aynıyle bulmak için

mahzen-i evrâka kadar gitmeğe de ihtiyaç yoktur. Viyana hezîmetini durdurmanın başlıca çâresi hıristiyan anâsırı, kendimizden sayarak, taltif etmeği, fakîr iseler vergiden muaf tutmayı, hâsılı kendi milliyetimize bağlamayı *Fâzıl Mustafa Paşa* siyâsetinin esâsı addederek işe girişmiş ve bu siyâset hakikaten de az zamanda semere vermiş ve ordularımız ilk hamlede muvaffak olarak Şarköy'den, Üsküp'ten, Niş'den ve Kosova'dan kovmaya başladıkları düşmanı tâ Belgrad'ın ötesine atmışlardı. Fakat bu siyâsetin izini bulmak için yüz sene evvel arkaya da gidebiliriz. *Fâzıl Mustafa Paşa*'dan yüz sene evvel, Sadrâzam *Dâmâd İbrâhim Paşa*, Macaristan'da başlayan karışıklığı durdurmak için yine bu *İ'tilâf-ı anâsır* siyâsetine başvurmuş ve yerli hıristiyana karşı çok azgın bir gurûrumuz olduğunu o devirde bir müftüyü idâm edecek kadar cür'et göstermiş olan bir Tuna hıristiyan köyünün halkını te'dîb etmek şöyle dursun, tatyîb etmeğe sâlih bir şekil bularak inanılmaz bir fikir cür'eti göstermişti. Hâsılı zamânımızda çok revâç bulmuş olan bir fikrin, üç asırlık bir hayâtı olduğu göze çarpar.



MİLLÎ ROMANTİZM'İN İDRÂKİ

Bu idrâk, bütün milletlerden çok, bugünkü Türkiye Türklerini yükseltecektir.

I

Romantizm, milletlerin, dilde; kültür, sanat ve edebiyatta kendilerini bulmaları, kendilerine gelmeleri demektir.

Romantizm'in beşerî ve içtimâî ıztırapları şiddetle idrâke başlamış topluluk hayatlarından doğma, aşırı bir **hissilik** ve **hayalcilik** oluşu yanında, bir de yukarıdaki târifi vardır.

Bu târife göre **romantizm**, yalnız rûhî ve içtimâî buhranların sanata aksi değil, aynı zamanda millî bir dil, kültür, sanat ve tefekkür hâdisesidir. Bu hâdise, bâzı Batı milletlerinin sür'atle kalkınmasında sihirli vazîfe görmüş ve bir **millî romantizm** değeri kazanmıştır.

Millî romantizm, bir sihir veyâ tılsım değildir, fakat, sihirli ve tılsımlı neticeler doğurur: **Millî romantizm'in idrâki** ile, bir millet, bağlı bulunduğu **ortak medeniyet** hangi medeniyet olursa olsun, o medeniyet içinde, yine kendisi olarak; kendi millî şahsiyeti, **millî haysiyeti** ve millî değerleri ile birlikte kalkınır. Bu, târihte büyük işler görmüş milletler için daha heybetli ve daha şerefli bir kanadlanıştır.



Millî romantizm, denilebilir ki, târîhi olan milletler içinde yalnız Türkiye’de idrâk edilmemiştir, yalnız Türkiye’de bir millî kalkınma kaynağı olmamıştır. Onu tam idrâk eden ve eserlerine şuurla işleyen bir şâirimizin, çok derin bilgiye ve sağlam tefekküre dayanan hamlesi ise, millî bütünlüğümüzün, şuursuz iç ve şuurlu dış politika oyunları ile, şiddetle tahrîb edildiği, tâlihsiz bir zamâna rastlamıştır. Netîcede, bu tek adamın da millî romantizmi, hattâ ilim ve fikir adamlarımız içinde bile, onu idrâk ve tâkîbedecek elemanlar bulamamıştır.



Evet, **millî romantizm**, milletlerin, dilde; kültür, sanat ve edebiyatta kendilerini bulmaları, kendilerine gelmeleri demektir. Fakat bu cümlemin mânâsı nedir? Hele **millî romantizm’in idrâki**, meselâ Batı milletlerine nasıl bir fâide sağlamıştır? Bunu, burada, böyle bir idrâkin müsbet netîce verdiği ve bu idrâke parlak örnek teşkil eden **Alman misâli** ile îzâha çalışacağım :

Bütün Batı ülkelerinde olduğu gibi, Almanların da **ortak Avrupa Medeniyeti** çerçevesindeki kültür ve sanat hareketleri **Rönesans**’dan sonra gelişmiştir. İtalya, İspanya ve Fransa’ya nisbetle daha geç başlayan Alman rönesansı da, ötekiler gibi, eski Yunan ve Lâtin medeniyetine bir uyanıştır.

(Daha ilk hümanistlerden beri, Avrupa’da yetişen ilim ve sanat adamları, var kuvvetleriyle çalışarak, yeni Avrupa milletlerine Yunan ve Lâtin medenî dünyâsını tanıtıyorlardı. Bunlar, eski Yunan ve Lâtin dillerini öğreniyorlar; eski Yunan ve Lâtin eserlerini yeni Avrupa dillerine çeviriyorlar; matbaanın îcâdından önce bunları el yazmaları hâlinde yazıyor, matbaanın îcâdı ile de, aynı kültürü çok geniş bir okuyucu sınıfına tanıtmak imkânı buluyorlardı.

Bu çalışmalar, Avrupa milletlerini iskolastik zihni-

yetten kurtarmakla berâber, bilhassa Cermen milletlerinde, başta Lâtince olmak üzere Yunan, Fransız, İtalyan hattâ İspanyol dillerine hayranlık uyandırmak gibi, milliyet öldürücü bir tehlike derecesi alıyordu.)

Almanya'da **Martin Luther** (1483 - 1546) 'in rehberliğini yaptığı **dini reform hareketleri**, dil bakımından millî bir kalkınma sayılabilir. **Luther**, Alman dilini kurarcasına işlediği **Kitâb-ı Mukaddes** tercümesi ile, bu harekete, daha XVI. asırda millî bir renk vermişti. Fakat bu, devamlı olmadı. Alman ilim ve edebiyâtı, kısa zamanda Yunan, Lâtin, hattâ İtalyan, Fransız ve İspanyol tefsiri altında kaldı. Alman millî kültürü âdetâ kaybolma tehlikesi geçirdi. Alman dilini Fransızca, Lâtince, İtalyanca ve İspanyolca kelimeler sardı. Meşhur feylesof **Leipniz**'in, eserlerini Fransızca yazması, Alman sarayında ve Alman yüksek sınıfı arasında Fransızca konuşma modasının bir nevî üstünlük sayılması gibi hareketler, hâdiseye büyük ehemmiyet kazandırıyor. İşte bu sıralarda **Cermen dünyâsı**'nın Yunan ve Lâtin kültürüyle tasacak kadar dolduğu zamanlar oldu.



Bu sebeplerdir ki Avrupa'yı, önce içtimâî, sonra edebî romantizmin kapladığı yıllara kadar, Avrupa milletleri ve bilhassa Cermenler öyle sanıyorlardı ki yeryüzünde bir edebiyat varsa, bu, Yunan ve Lâtin edebiyâtıdır.

Şâir varsa, bu, **Théocrite**'dir, **Virgile**'dir.

Bir destan varsa, bu, **Homeros**'un destanıdır, **Ilyada**'dır, **Odysseia**'dır.

Bir destan kahramanı varsa, bu, **Achille**'dir, Truva Savaşı'nın kahramanıdır.

Yine öyle zannediyorlardı ki, târihte ve coğrafyada yalnız bir heykeltraşlık vardır, o da **Phidias**'ın heykeltraşlığıdır.

Nihâyet, bir **mîmârî** varsa, bu eski Yunan mîmârîsidir, **Parthénon**'u vücûda getiren sanattır. Bunlardan başkası yoktur veyâ bunlardan başkası, altunun hâlisi değil, ancak kalpıdır.



Yine aynı Avrupa kıt'asında, birbiri ardınca, iktidarlardan çok halkları uyandıran hâdiseler oluyordu. Bu, daha uyanış asırlarında, İngiltere'nin, Fransa krallığını da elde etmek ihtirâsiyle girdiği **Yüz Sene Harbleri**'yle başlamıştı. Arkasından **Otuz Sene Savaşları** (1618-1648); Fransa'yı, İspanya ve İngiltere'yi de saran **Avusturya Verâset Savaşları**; **Yedi Sene Harbleri** (1756-1763) ve hattâ, Almanya ile Fransa arasındaki bitmez tükenmez **Alzas-Loren** savaşları gibi, kıt'ada, başka başka vatanlarda yaşayan ve vatanları üzerinde değişik husûsiyetlerle **milletleşen** halkları, yavaş yavaş fakat ciddî şekilde uyandırıyordu :

Bu savaşların hemen hepsi, bâzı iktidarların başka topraklara ve bu topraklarda yaşayan halklara hükmetmek ihtiraslarından, yâhut, dînî anlaşmazlıklardan doğuyordu. Fakat, toprakları çiğnenen topluluklarda, toprak müdâfaasını, zamanla, **vatan müdâfaası** seviyesine yükseltiyordu.

Duygu, **vatan duygusu** olunca da, o vatanın üzerinde yaşayan halklara, başka bir **millet** olmanın şûûrunu, idrâkini, hattâ gurûrunu veriyordu.



Bir taraftan da, deniz yollarının açılmasıyle, Avrupa'da önce coğrafi keşifler olmuş, sonra bir **müstemleke yarışı** başlamıştı. Üzerlerinde birtakım **vahşî kavimler** yaşadığı iddiâ edilen bu müstemlekelere hakkıyla (!) sâhip olabilmek için, Avrupa milletlerinde, başkalarından daha **medenî** olma, hattâ bir nevi **asîl millet** olma iddiâları uyanıyordu.

Avrupa milletlerinin kendi millî târihlerini araştırmaya koyuluşlarında bu iddiâların da hissesi vardı. Târih, hele **millî târih** araştırmaları büyük ehemmiyet ve ciddiyet kazandı. Târihçilik, âdetâ en haysiyetli ve müsbet bir ilim derecesine yükseldi.

Avrupa ilimciliği, işte burada kendisini gösterdi. İşe niyle katmayan, büyük, târih âlimleri yetiştirdi. Târih araştırmalarını, bir **vatan** üzerinde bir millet olma hâdisesinin tahkiki tâkibetti. Meselâ Fransa târihçileri, târihte ve coğrafyada **Fransızlığı** aramayı ve bulmayı büyük ilim, tefekkür, hattâ teknik hâline getirdiler. Bu araştırmaları, millî âdet, an'ane, inanış ve folklor araştırmaları tâkibetti. Herşey aynı ciddiyetle ilimleşti.



Ancak XVIII. asrın ikinci yarısında, hattâ XIX. asırdadır ki Yeni Avrupa Medeniyeti içinde bir uyanış, Almanya'da millî hedeflere yöneldi. Almanya'nın Fransız işgaali altında bulunduğu ve küçük Alman devletlerinin birbirlerine karşı, hattâ yabancılarla işbirliği yaparak, iç savaşları açtıkları bir devirdeydi. Almanya ve bilhassa Alman halkı, bu iç ve dış savaşlarla perîşandı. Böyle bir zamanda, büyük Alman edîbi Schiller'in **Jungfrau von Orleans** : Orlean Bâkiresi (**Jeanne Darc**) adlı dramı, Alman halkı üzerinde sihirli têsir yaptı. Bu eser, Almanlarda, kuvvetli bir **vatan duygusu** ve o ölçüde bir **millî hürriyet aşkı** uyandırdı. 17 Eylül 1801'de **Leipzig** tiyatrosunda oynanan eserin halk üzerinde bıraktığı têsir, bir mu'cize ölçüsünde büyüleyici idi. Millet, Schiller'in ne demek istediğini, ağırbaşlı, vakur bir rûh uyanışı içinde anlamıştı. Çünkü Schiller, Fransız işgaali altında, doğrudan doğruya Alman vatancılığını sahneye koyamazdı. Buna mukaabil, **Yüz Sene Savaşları**'ndaki İngiliz saldırışı karşısında daha o zaman uyanan Fransız vatancılığını idealize eden bu eser, tam bir kinâyeli söyleyişle, Alman milletine kendi **vatan** duygusunu ve **hürriyet** ihtiyâcını tanıtıyordu. Schiller, **Wilhelm Tell** adlı eseriyle de, bir mem-

leketin, her türlü esâretten, vatanını ve milletini seven insanlar tarafından kurtarılacağı fikrini bütün Alman milletine aşlamış bulunuyordu.

Mu'cize, dil, ilim ve edebiyat sâhasında da kendisini gösteriverdi. Alman romantizminin diğer geniş safhalarını, hattâ Alman millî romantizminin vücûda gelişini burada, bütün isimleri ve eserleriyle hikâye etmek mümkün değildir. Fakat, **Goethe, Schiller, Klopstock, Herder** v.b. gibi çok mühim imzâlar, Alman milletinin millî bir romantizm'i idrâk edebilmesi için gereken zemîni hazırladılar. **Schlegel Kardeşler**, bu cereyânın ilmî, fikrî ve nazarî tarafları üzerinde çalıştılar. Bu arada, Almanlara, Alman halk şiiri ve halk şarkıları sevdireldi. Nihâyet **Grimm Kardeşler**¹ Alman halk masallarını, Alman okumuşlarının bilgisine ve sevgisine sunacak hareketlerde bulundular. Alman Sazsâirleri üzerinde araştırmalar yaptılar.

Almanları, herşeyden çok, millî destanları olan **Nibelungen**'in keşfi duygulandırdı. Dediler ki :

— Biz, şimdiye kadar, sâdece İlyada'ya kapılmışız. Kahraman diye Achille'i bellemişiz. Halbuki, işte gün gibi meydana çıkıyor ki bir de Siegfried varmış.

Siegfried, Alman millî destanının kahramanıydı, Cermen ırkının kahramanlık rûhunu kendi şahsiyetinde toplamış gibiydi. **Siegfried**, cinler ve cüceler nesli, karanlıklar hâkimi ve sis'in oğulları olan **Nibelung**'ları mağlûp ve onların büyük hazînelerini elde eden bir nûr ve ışık kahramanıydı. Karısı **Kriemhild** de Alman kadın sadâkatinin

¹ *Grimm Kardeşler* (J. Grimm 1785-1863), (W. Grimm, 1786-1895) Cermen ülkesini bir bütün olarak düşünmek, bu ülkede bir Almanca sevgisi uyandırmak, bunun için, halk arasında yaşayan Alman masallarını toplamak, bu masalları, halkın en güzel Almancasıyla ve halkın tamamıyla milli masal rûhuyle, yani Alman dünyasına tanıtmak; nihâyet *Deutsches Wörterbuch* adlı, büyük bir Almanca sözlük meydana getirerek, Almancayı ve Alman kültürünü restore etmek gibi, bir hizmet görmüşlerdir

bir mümessiliydi. Öldürülen kocasının intikaamını almak için kudretli Hun Hükümdârı **Attilâ** ile evlenmesi ve düşmanlarından **Attilâ** vâsıtasıyla intikam alması bu sadâkatinin ifâdesi sayılıyordu. **Nibelungen**, hergün biraz daha, Almanları büyülemeğe başladı; Alman milliyetçiliğinin temeli oldu. Hattâ, Almanların gözlerini, destanlarından daha gözönünde olan, diğer millî eserlerini görebilir kudretlere ulaştırdı. Almanlar eski Yunan şiiri'ne mukaa-bil, kuvvetli bir Cermanik şiir bulunduğunu bu sâyede gördüler. Fakat millî sanatlarını, millî fazîletlerini, kısaca, millî değerlerini daha evvel görememiş olmanın büyük hayret uyandıran duygularını, bilhassa millî mîmârîlerini görmeğe başladıkları zaman duyduklar. Çünkü, Almanlar bir de baktılar ki: Eski Yunan mîmârîsine mukaabil, bir katedral mîmârîsi, bir **Gothique mîmârî** vardır. Bunun farkına varış şu cihetten şaşırtıcı idi ki, Almanlar kendi **Gotik** katedrallerini ilk defa, bu romantik devrin başlangıcında görmüyorlardı. Bu mîmârî eserleri, asırlardan beri vardı ve yerinde duruyordu. Fakat Alman bakışları, bu kocaman âbideleri göremiyecek hâle gelmiş, onlara alışmış, onların kendi mîmarları tarafından yapılmış birer **millî eser** oluşlarındaki büyük ehemmiyeti düşünemiyecak bir içtimâî atmosfer içinde kalmışdı. Bu mâbedlerde duâ ediyor, onların içinde **org** dinliyor, **ilâhîler** söylüyor; onların içinde dînî heyecan dakîkaları yaşıyor, fakat, hergün bu âbidelerin yanından geçtikleri halde bunların millî dehânın yarattığı şâheserler olduğunu düşünmek, akıllarından geçmiyordu.

Evet, ne **Gotik mîmârî** şekillenmesi, ne **Gotik süslemeler**, ne de katedrallerin nasıl bir inanış ve mücâdele devrinin âbideleri olduğu, âdetâ bilinmiyor ve hergün bu Cermen yaratıcılığının yanı başından, akın akın insan, bir zamanlar böyle eserler yaratmış olduklarından habersiz geçip gidiyorlardı.



Halbuki **millî âbideler**, **millî mîmârî şâheserleri** ve

umûmiyetle bütün millî eserler, milletlerin yaratma güçlerini ve her medeniyette söz sâhibi olabileceklerini gözle görülür ve elle tutulur hâle koymuş; o kadar ki vatan topraklarına sanki bunun için dikilmiş âbidelerdir.

Bunun içindir ki milletleri uyandırma ve kalkındırmada çelikten temel vazîfesi gören **millî romantizm**, bir **milletin târihde ve coğrafyada vücûda getirdiği büyük eserlerin farkına varması** demektir.

Nitekim Almanlar yine farkına vardılar ki Yunan estetiği ile Cermanik estetik de birbirinden farklıdır. Yunan estetiği, geometriktir, ölçülüdür. Germen estetiğinde ise bir **bitmezlik** vardır. Yunan, **stilize** eder ve güzelleştirir. Yeni estetik stilize etmez, tabîati olduğu gibi alır. Yunan'da **çirkin**, sanata, ancak **güzel**'i belirtmek için girer. Halbuki yeni estetikte **çirkin** de sanatın mevzûdudur. Romantizm, bu sözü, **Le laid est beau: Çirkin, güzeldir**, cümlesiyle ifâde etmiştir.

Bu keşifler, yalnız Almanya'da değil, Almanya dışında da şu neticeyi meydana koydu: «Mâdem ki Yunan sanatından başka bir sanat varmış, şu halde meselâ Fransız sanatından da başka bir sanat olabilir. Alman sanatı buna bir misâldir.

Fransız kadın edîbi **Mme de Staël**, Almanya'ya Dâir adlı eserinde bu görüşünü söylediği zaman, **Napolyon**'un hışmına uğramıştı. **Napolyon**, **Staël**'e kızmış, «Daha dün yendiğimiz milletlerin bizden üstün görülmesine tahammül edemeyiz.» demişti. **Staël**'in eseri toplatılmış, kendisi Paris'den çıkarılmıştı. Halbuki **Mme de Staël**, aslında Cermanik olan Fransızlara da kendi mâzîlerini gösteriyordu.



Bütün bu hâdiselerin sonuna doğru, Almanya'da büyük bir sanatkâr söze başladı. Bu, **Wagner**'di. **Nibelungen**'i ele aldı. Cermen destanından dört opera meydana getirdi. **Wagner**, operalarının sözlerini bizzat yazıyor ve yine kendisi besteliyordu. **Nibelungen Halkası** (**Ring der Ni-**

belungen) ismini verdiği, seri hâlindeki bu operalarında **Wagner**, Cermen milliyetini dile ve ses'e getiriyordu. Esâsen, söz'le ses'i birleştirmek de **romantizm**'in idealleri arasındaydı. **Wagner**, bu operalarıyla, **Nibelungen**'i âdetâ Cermenlerin îmânı hâline koymak istegindeydi.

Bu seri, **Rhein Yüzüğü**, **Siegfried**, **Walküre** ve **Allahların Gurûbu** adlı operalardan meydana geliyor ve bir bakıma romantizm'in bir sentezini teşkîl ediyordu. Operaların dördünde de asıl kahraman **Siegfried**'di. **Wagner**, bu eserlerini hemen hemen bizzat yarattığı, tamâmiyle Cermanîk bir mûsikî ile bestelemişti. Bu operalar, esâsen, mûsikîye hayran bir millet olan Almanlar üzerinde, sihirli, millî têsirler uyandırıyor. **Wagner** bütün bunları yaparken tam bir idealist olarak çalışıyor, birçok sıkıntılara katlanıyordu. Nihâyet, kendini destekleyecek birini buldu.

Bu adam, Bavyera kralı **İkinci Ludwig**'di. Bu krala mecnun diyenler vardı. Halbuki **Wagner**'e göre, kralların en akıllısıydı. Bütün olup bitenlere, gelip geçenlere rağmen, meselâ Türkiye'de hâlâ iyi bilinmeyen **millî romantizm**'i Cermen dünyasında en iyi idrâk eden hükümdar o idi.

İkinci Ludwig, 1864'de **Wagner**'i sarayına çağırdı. O'nun mûsikîsini sevdi, anladı. Büyük para sarfederek operalarını sahneye koydurdu. İkinci Ludwig, **Wagner**'in millî idealini ve yukarılık duygusunu öylesine kavramıştı ki Bavyera dağlarından birinde yeni bir **olympos** yaptırdı. Bu, bir Cermen **Olympos**'u, bir Cermen **panthéon**'uydu. Buna **Walhalla** adını koydular.

Wagner ve onu destekleyen Kral **Ludwig**, bütün Avrupa'da, bilhassa Fransa'da hayranlık uyandırdılar. **Victor Hugo**, «Nihâyet, yeryüzüne şâirlerin de bir kralı geldi.» sözünü, **Wagner**'in **Ludwig** tarafından gördüğü haklı iltifât ve anlayış dolayısıyla söyledi. **Paul Verlaine**'e göre ise, **Ludwig**, kralların en büyüklerindendi. Biri kral, öteki büyük sanatkâr, bu iki akıllı adamın himmetiyle Almanlar, kendi millî haysiyetlerini ve bir millet oluşlarını, mûsikîlerin en üstünüyle dinleyip bu, millet kalkındıran

kültürü âdetâ teneffüs ettiler, göğüslerini onun her yaşayana canlılık veren, sâf ve temiz rüzgârıyla doldurdular.



Romantizm, Almanya'da, nasıl **Ortaçağ Cermenliği**ne, yâni hâlis. Almanlığa ve Alman dehâsına karşı bir inanış ve özleyiş yaratmış ve bütün Almanlığı sarmışsa, Avrupa'nın yine Cermanik milletlerinden olan başka kavimleri, bilhassa İngilizleri ve Fransızları da öyle sarmaya başladı.

Victor Hugo gibi bir şâir, **Notre-Dame de Paris** gibi, kökü eski Fransa'da olan Gotik mîmârîsine hayran eserini bu duygularla yazdı. O kadar ki bu değişik romanın esas kahramanı, bizzat bu târîhî **Meryem Ana Katedrali**'ydi.

Aynı cereyan, İngiltere'yi Fransa'dan önce sarmıştı. İngiliz romantiklerinin en tanınmış ve bilhassa Fransız şâirleri üzerinde en tésirlisi **Lord Byron** (1788-1824) oldu. **Byron**, İngiltere târihinin en ihtişamlı bir devresinde yaşamasına rağmen, âdetâ marazî bir şekilde Ortaçağ Cermenliğine özleyiş duyuyordu. O kadar ki avunmak için kendisine birtakım mâcerâlar icâd etmişti. Hayâtında iki defâ Şark'a gelişi bundandı. Yunan ihtilâli harbine, bize karşı, fiilen iştirâk edişi de aynı sebebe dayanır. Türklere karşı herhangi bir antipatisi yoktu, aksine bizim milliyetimizi iyi anlamış ve takdîr etmiş bir Avrupalı'ydı.

Bununla berâber, rûhen hasta idi. Çok derin **romantizm** duyguları içinde atıldığı avunma mâcerâlarından biri olan 1821 Yunan ihtilâline iştirâki senelerinde, **Misilungi**'de sıtmaya yakalanarak öldü.¹

¹ Burada belirtilmesi faydalı bir husus vardır. *Byron*'un bu son hareketi ve ölümü, onun bir Türk düşmanı olduğu zehâbını uyandırmıştır. Bu, doğru değildir. Aksine, *Byron*, Türkleri hayli iyi anlamış ve Türkleri takdire ihtiyac duymuş bir Avrupalıdır. En tanınmış eseri olan *Childe Harold*'un hâşiyelerinden seçilen şu satırlar, bu hakikatin açık ifâdesidir:

...Vilâyetlerdeki Türk beylerinden daha asil, daha âlicenâb bir seciye tasavvur olunamaz.

Türklerin ne olduklarını söylemek müşkil ise de ne olma-

II

Türkiye'de işte böyle bir millî romantizm'i, derin bir tedkîke ve tefekküre tâbi' tutarak idrâk eden ilk büyük şâir **Yahya Kemal**'dir. (Şu son asırda, başlarına gelen bütün iç ve dış felâketlere ve taş üstünde taş kalmayacak şekildeki yıkılışlara rağmen, yeryüzünde misli görülmemiş bir sür'atle kalkınıp bir refah devleti kurmaya muvaffak olan Almanların bu millî ve medenî zaferlerindeki sırrın, öteden beri böyle bir millî romantizm'in idrâki'nden doğduğunu, bu gözle gören ve söyleyen Türk aydını da yine **Yahya Kemal**'dir.²)

Yahya Kemal, daha 1925'de neşrettiği **Açık Deniz** şiirinde aynı millî romantizmi, bu sefer Türk milleti için duyan ve söyleyen şâirdir. Bu şiirin :

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı Byron'u bedbaht eden melâl
Gezdim o yasta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu..

dıklarını söyleyebiliriz: Hâin değildirler. Dinsizleri ateşte yakmazlar, cânî değildirler; pâdişahlarına iktidardaki liyâkatsizliğini isbât edinceye kadar sâdıktırlar; Allahlarına, engizisyon têsîs etmeden, ibâdet ederler. Şâyet yarın Ayasofya'dan tard edilseler, Avrupa'nın ne kazanacağı şüphelidir. Herhalde İngiltere, bundan elbette mutazarrır olur.

...Bu adamların (müslüman Türklerin) derin kalb temizliği ve saflığı, bende herhangi bir ibâdet yerinde gördüğüm dinî törenlerden çok daha büyük bir intibâ' bıraktı. Halbuki yeryüzündeki mezheplerin hemen hepsinin mâbedlerini gezdim. (Bkz. Seniha Sâmî, Lord Bayron, Hayat M. Sayı 66, 1 Mart 1928.)

² N. S. Banarlı, Yahya Kemal'le konuşmalar, (Henüz basılmamıştır.)

Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan,
Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.
Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular,
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı.

gibi mısırâlarını, bilhassa: **Kalbimde vardı Byron'u bed-
baht eden melâl** mısraını, yukarıda verdiğimiz mâlûmat
bilinmeden ve belirtilmeden izâh etmek, tabîatiyle yanlış
ve eksik olur. **Bayrın'un** Ortaçağ'lara duyduğu **nostalji'**ye
benzer bir hasreti, **Yahyâ Kemal**, henüz çocukken, bugün-
kü Bursa ve Edirne şehirlerimiz gibi bizim olan, Türk olan,
Balkan şehirlerinde duymuştu. Bu hasret, bizim, **Osmanlı
Türklüğü** asırlarında, bir **dünyâ hâkimiyeti** kurduğumuz
ve medeniyette en üstün seviyemize vardığımız, **büyükklük**
devirleri'mizdeki Türklüğe duyulan derin özleyişi :

«Çocukluğum (Rakofça kırlarında) geçmişti. Rume-
li'yi ve Macaristan'ı fethettiğimiz devirlerin mübhem hâ-
tiraları, henüz oralardaki halkın hayâlinden büsbütün si-
linmemiştiler. «Mahzun hudutlar» Sırp ve Bulgar hudut-
larıdır ki o zaman, o yerlerin halkında birer yara gibiydi-
ler. Mahzun hudutların ötesinden akan sular, Bulgaristan'-
dan ve Sırbistan'dan bize kalan topraklara akan nehirler
di ve bilhassa Morava nehriydi. Çünkü çocukluğumda bu
nehirin etrâfında ava çıkar, yeşil dallardan yapılmış bir
avcı kulübesinde saatlerce üveyik beklerdim ve o sükûn
içinde — nasılsa bize kadar gelmiş olan Budin ve Belgrad
türkülerinin têsiriyle olacak — birgün tekrar, menbâları
düşman elinde kalan bu suların ötesine kadar gideceğimizi
düşünürdüm» cümleleri, şâirin, kendi elyazısıyle, elimiz-
dedir.¹ Bu satırlar, şâirin kendi eliyle yaptığı, **Açık De-
niz** şiiri tahlîlîlinin ancak bir kısmıdır.²



¹ *Yahyâ Kemal Enstitüsü* arşivi.

² *Açık Deniz* şiirinin, şâiri tarafından yapılmış bir tahlîli
ve daha geniş bir tanıtılışı, ileride, bu sahifelerde neşrolunacak-
tır.

Açık Deniz şiirinin işleniş, 1911'den, 1925'e kadar, ondört sene sürmüştür. Fakat **Yahyâ Kemal**'in daha etrafı bir **millî romantizm** şuûru içinde, bu sefer, 40 yıl heyecan duyarak işlediği, daha büyük eseri, **Süleymaniye'de Bayram Sabahı** âbidesidir. Taşdığı derin mânâ,engin kültür ve tefekkür yanında, târihin en güzel Türkçesiyle işleniş bakımından, **Süleymâniye Câmii** ölçüsünde bir sanat ma'bedi değeriindeki bu şiir, aynı zamanda **millî romantizm**'in de âbideleşmiş bir terennümüdür.

Süleymâniye'de Bayram Sabahı, ancak veyâ en çok, bu yazımın 1. bölümünde verdiğimiz umumî bilgilerin ışığı altında mânâlıdır. Bu nokta, bir taraftan, büyük bir şiiri anlayabilmek için, çeşitli kültürlerle olan ihtiyâcın chemmiyetini belirtir. Diğer taraftan, Türkiye'de **millî romantizm**'in duyulması ve anlaşılması için, bu şiirin nasıl ve ne tunçtan bir temel heybetinde olduğunu gösterir.

Yahyâ Kemal, **Süleymâniye'de Bayram Sabahı** için de şunları söylemiştir :

«Süleymâniye'de Bayram Sabahı, dînî olmaktan ziyâde **millî bir manzûmedir**. Te'lif ederek söylemek lâzımgelirse, esâsen Müslümanlıktan beri Türk milliyeti, İslâm akîdeleriyle, İslâm imânıyla yuğurulmuş, onunla hal-hamur olmuş, yeni ve ulvî bir terkiptir. Müslüman Türk halkının milliyetini, yâni bu vatana gazâ maksadıyla gelmiş, bu maksadla asırlarca şehîd olmuş, vatanda minâreler yükseltmiş, gökkubbeye ezan sesleri salmış bir milletin milliyetini İslâmiyetten ayrı olarak düşünmeğe imkân yoktur.

Süleymâniye'de Bayram Sabahı, Müslüman Türklerin, senede iki defâ, kendi öz mîmârîleri içinde birleşmelerini terennüm eder. Şiirde bahsedilen Türkler, ayakları toprağa basan, yaşayan adamlar mıdır? Evet, lâkin yalnız onlar değildir. Onlardan evvel yaşayıp şimdi ölmüş ve rûh orduları hâline gelmişler de bu Türk câmiasına dâhil-dir.

Süleymâniye'de Bayram Sabahı, işte, Malazgirt Mey-

dan Muhârebese'nden bugüne kadar, Türkiye toprağında yaşamış ve yaşayan bütün Türklerin bu toplanışı ve topluluğudur.»

Süleymânîye'de Bayram Sabahı şiiri üzerinde, burada, daha geniş bilgi veremeyeceğim.¹ Esâsen bu iki şiirden bahsedişim, onların, bilhassa **bizim millî romantizmi-mizi**, her sözden daha kuvvetle duyuracak heybette oluşlarından. Bunun yanında **Yahyâ Kemal'in** başta **Kendi Gök Kubbemiz** olmak üzere, şiir kitaplarını dolduran, millî şiirlerin daha pek çoğu, bizim artık hiç vakit kaybetmeden idrâk etmemiz lâzımgelen, birer **millî romantizm** terennümüdür.

Fakat, aynı şiirin, bütün bu söylediklerimizi, hattâ yeteri kadar söyleyemediklerimizi, el ile tutulacak derecede kuvvetle terennüm eden şu parçasını burada bir kere daha tekrarlamaktan kendimi alamıyacağım :

Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum!
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken, şimdi,
Senelerden beri rü'yâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfîret iklimine girmiş gibiyim.
Dili bir, gönlü bir, îmânı bir insan yığını
Görüyor varlığının bir yere toplandığını;
Büyük Allâhı anarken bir ağızdan herkes
Nice bin dalgahı Tekbîr oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!.

Bunlar, Süleymânîye Câmii gibi, mîmârî sanatının erişilmez bir eseri karşısında, millî romantizm duygularıyla coşkun, büyük bir şâirin mıs râlarıdır. Bu mıs râlar içinde:

¹ Bu hususta tafsîlât için Bkz. Nihad Sâmi Banarlı, *Süleymânîye'de Bayram Sabahı*, Yüksek İslâm Enstitüsü Mecmûası, II, İst. 1964.

**Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum!**

başlangıcıyla :

Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi

söyleyişi, bütün bu sahîfelerde belirtmeğe çalıştığımız, millî - içtimâî hâdisenin üç vecfz mısra hâlindeki ifâdesidir.

Millî romantizm'i idrâk etmeden yaşamak, milletler için, böyle millî şâheserleri hendeseden âbide zannetmek, hattâ bâzan bunun bile farkına varamayarak, onları birer taş yığını gibi görecek seviyeye düşmektir.

Bugün, Türkiye'de, meselâ **Süleymaniye Câmii** yanından geçen ve her gün gözleri bu azîz âbideyi gördüğü halde o müstesnâ eserdeki millî mânânın farkında olmayan pek çok insana rastlamamız mümkündür. Nice mâsum Türkler, bilhassa Türk çocukları, bu ve benzeri âbidelerimiz yanından uyandırılmamış insanlar olarak geçip gitmektedirler.

Bundan daha elîm bir hâdise, bu eşsiz âbide çevresinin, Türk ve dünyâ bakışlarına hükûmetlerimiz tarafından da henüz açılmamış olmasıdır. Bir kısım Türk çocuklarının da; tersine bir terbiyeyle yetiştirildiklerinden; böyle eserlerimize dînî hattâ millî eserler oluşlarından dolayı, âdetâ düşman gözüyle bakmaları çok tabîidir.

Alman milleti, asırlarca evvel yaptıkları katedralleri görmeğe başladığı zaman, her Alman, kendini bir katedral kadar büyümüş hissediyordu. Bizim dînî âbidelerimiz ise, Cermen örneklerinin çok üstünde millî yükselişlerdir.

Aynı şiirin son iki mısraı, **Süleymânîye Câmii** gibi bir mâbedin içinde bir bayram namazı kılınır ve koro hâlinde söylenen **Tekbîr sesleri** duyulurken hissedilen en millî duyguları terennüm eder. Bunlardan, **her yaz, şimâle doğru, asırlarca koşan Türk ordularının sesleri** duyulur, yaşlı

gözler önünde Nice tuğlarla karışmış, nice bin at yelesi canlanır.



Evet, **millî romantizm'in idrâki**, hergün yanibaşından körcesine geçilen bütün millî sanat eserlerinin, millî ve târîhî zaferlerin ve fazîletlerin, birgün, bütün ihtisâmı ile farkına varmaktır. Bunu idrâk etmek, bununla gururlanmak ve bunlardan, yeni millî - medenî hamleler için gereken gücü almaktır.

Türk milletinin ise, millî romantizmini idrâk etmesi için, kütüphaneler, müzeler, şehirler ve vatanlar dolusu eseri vardır.

O kadar ki Türk çocuklarına millî mâzîlerinin destan devirleri yanında, meselâ eskisinden çok iyi bilinen İslâm medeniyeti asırlarındaki büyüklüğü tanıtılsa kâfidir. Hattâ yalnız **Selçuk** ve bilhassa **Osmanlı** asırlarındaki millî ve medenî üstünlüğümüz, milletimizi daha nice asırlar ve çağlar boyunca ayakta tutacak kadar sağlam temeldir. Bunun için, millî târîhimizi, çocuklarımıza, bugüne kadar yapıldığı gibi küçük düşürerek değil; yâhut, tamâmı ile ters têsir uyandıran bir hiylekârlıkla, kof fakat mubâlağalı, sahte bir lisan kullanıp göklere çıkararak da değil, kendi tabîî büyüklüğü içinde, yalansız, yanlışsız ve iftirâsız tanıtmamız kâfidir.

Türk çocuğu, millî cevherindeki hâlis altunu ancak o zaman tanıyacak ve korkunç bir aşağılık duygusu içinde, başkalarının, hattâ kendi can düşmanlarının hayrânı olmak gibi bir dalâlete düşmeyecektir.

Neticede, kendisine üstün kudret verecek en büyük duyguyu, tamâmı ile haklı bir **yukarılık duygusu**'nu duyacaktır.

Nihad Sâmî BANARLI

İSİMSİZ KİT'ALAR

3

Karlı dağdan yolum ayrıldı bahâr ülkesine;
Çekti bir cennete hulyâmı hayâlin, hızla.
Bana göz kırpalı sen bir bulutun ardından,
Konuşan bir çocuğum her gece bir yıldızla.

4

Ben ne gördümse cefâ nâmına senden gördüm,
Ve ne buldumsa tesellî diye senden buldum.
Beni bir dalga bu sâhilden uzaklaştırdı,
Yine dünyâya o dalgayla dönüp kurtuldum.

5

Geçti bir kış, nasıl ömrümce hayâl etmişsem;
Geldi bir yaz, nasıl istersem onun gelmesini:
Sende seyrettim Ay'ın Marmara ufkundan inip
Güneş'in Çamlıca'dan göklere yükselmesini...

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

NOT: Bu kit'aların isimleri üzerindeki yarışma için
I. sayımızın 31. sahifesine bakınız.

HAZÎNELER ÜSTÜNDE

Ekrem Hakkı AYVERDİ

Söze, Hz. Ali'nin bir hikmet'iyle başlayacağım: “*Sen varlığını küçük bir şey mi sanırsın? İçine bir koca cihan, bir âlem-i ekber sığdırılmış olan sen... Sana dışdan imdâda ne hâcet, ipin ucu sendedir.*”

Bu söz, yaratılmışların en müteberi olan **insan** için söylenmiştir. Beşerin içine sığan **âlem** de, ister idrâk edilsin, ister hissedilmiş olsun, herşeyi toplayan kâinattır. Aynı sözlerde, her dereceden mânevî fısıltılarla, insana emrolunan bütün vazîfeler vardır.



Türk milleti, gönlüne dolduğunu idrâk ettiği bu âlemi benimsemiş, şuûruna geçirmiş ve işlemiş, bu azametli hazînenin dışarıya kendiliğinden taşıdığını görmüş ve göstermiştir. Bu fışkıran kuvvet ve irâde, Türk dünyasında, tasavvur edilebilecek her şekilde belirmiştir:

Siyâset, askerlik, idâre, hayat nizâmı, beşer münâsebetlerindeki karşılıklı hürmet, tesânüd, bunların her nev'i ve derecesi, edebiyat, mûsıkî, yazı sanatı, tezhib, çini ve mîmârî.

Bunların hepsi gönüldeki bir billûrdan çıktı ve Türk, Tâcizâde'nin dediği gibi: “**Hizmet kuşağın kuşandılar, şuna bel bağladılar ki bir yılda hâsıl olacak hizmet, bir ayda, ve bir ayda vücud bulacak (da) bir günde tamâm ola.**” imânıyla her sâha-ya girdi.

Hepsinin ayrı ayrı derinleştirilmesi icâbeden bu kavillerden biz, sanat kısımlarına şöyle bir temâs etmek istiyoruz:



Türk sanatı, kendini ilk hamlede veren tek sanattır; kendinden o kadar emîndir ki dolambaçlı vâsitalara mürâcaat lüzûmunu duymaz. O size güneşi getirir; güneş ziyâsı ise yedi ayrı renk şu'ân birleşmesinden meydana gelmiştir. Koca güneşi bir tarafa itip, yedi parçanın biri veyâ birkaçıyla oyalanmak, **cüz'ü, küll** yerine koymaktır. Bu bir avunma ve avutmadır; ancak kendini zayıf hissedenlere göredir. Kuvvetli olan bu yola sapmaz. Birçok milletlerin sanatlarında ise bu eksiklik görülür.

Türk, sanatı, trâşîde billûrlar hâlinde, dümdüz, vâsitasız, en kısa yoldan size aktarır. Bu sanat temiz ve sâftır. Onda tabîlikten ve tabîatten uzaklaşma diye birşey yoktur. Buna mukaabil, pınarlardan mücevher damlaları gibi akan suyun kadrini bilmeyenler varsa, kabâhat suyun değil, anlayanındır.

Başta bahsi geçen o derin mânâlı sözün bir de evveli vardır. Denilir ki: **"Hastalık sendendir, fakat göremezsın."** Ama, bir de tesellî tebşîr olunmaktadır: **"İlâcın sendedir, bilmezsın."**

Biz bu hastalığı teşhîs ve bu devâyı tatbîk etmeğe mecbûruz. İşte ancak Türklüğün kendi eflâki, zaman ve mekân üstüne çıkan hayâtı o zaman ele girer. Hastalığı tedâvî için, kendi berrak tabîatimize dönmeliyiz. Süslü, yüklü, gösterişli, dolambaçlı veyâ tuzlu su gibi bulanık sanat, hâlis sanat sayılamaz.

Burada birkaç misâl vermenin lüzûmunu duyuyoruz; ama biz Türk sanatından misâl vermek istemeyiz. Çünkü ka-zâen söz sâhibi mevkîine getirilmiş teşekküller, iğreti fikirlerle bizi inkâr etmektedirler. Fakat eski Çin'den, Japon'dan gösterilecek örneklere karşı çıkmak hadlerine mi düşmüştür? Çünkü bu Şintoist veyâ Budist memleketler bir kere Garb efkârı tarafından tutulduktan sonra onun peşindekiler ne diyebilirler? Halbuki kendimizden bahsetsek, hemen inkâr, ha-kaaret hazırdır. Biz göz göre göre bu taarruzlara sebep olmak

istemeyiz. Türk mahsullerinin vakaar ve haysiyetine sâhip olan bu iki milletin meselâ bir dümdüz **mertebânî** (seladon) ⁽¹⁾ ile sırf mâvi-beyaz bir ming'i, ⁽²⁾ bir tek çiçekle toptan bir güzelliğe kavuşmuş bir Japon lâledânı ile, salkım saçak kabartmalar, renkler arasında boğulmuş bir J.P. ⁽³⁾ bir midir? Birisi, asâlet, kıbarlık, vakaar ile mümtâzdır; beriki, şaşırtıcı, gösterişli ve biraz bayağıya yakındır. Birincilerin kıymeti asırlardır sürer gider; ikinciler, geçer gider.

Biz misâli, bize benzediği için eski Çin'den ve Japon'dan aldık; Arap, Acem ve Garb'den bahsaçmadık; çünkü onlarda başka bir üslûp vardır.

Garb mahfilleri Japon'un ve eski Çin'in bu sanat anlayışına hayrandırlar. Sıra bizimkilerde olan aynı hassalara geldi mi hemen dudak büklerler; bir te'vil bulmaya yol ararlar. Bunun sebebinin, asırların yığıldığı husûmet olduğunu söylemeye hâcet yoktur.

Bizim sanatımızın mertebesinden, milletimizin ululuğundan en ufak bir şüphemiz yoktur ki başkalarının ağzına bakalım. Böylece en temiz ve saf şekillerle sanat ifâdesine erişen millet, çapraşık yollara giremez. Ezelden, büyük nîmete erişmiştir; onun kadrini bilmelidir.



İçinde âlemleri toplayan Türk - Osmanlı **insan**'ının en benimsediği ve kendini en iyi ifâde ettiği sanat kolu **mîmârî**'dir. Denilebilir ki bu mîmârînin bir benzeri olmayışı da bundandır.

Mîmârî, herşeyden evvel, bir nisbet ve tenâsüb demektir; yine herşeyden evvel, şekil değil, mânâdır; bir zihniyet ifâde eder. Mîmârînin mücerred sanat fevkinde, bir de, ihtiyaca kullanılışa intibâk eden bir **uygunluk** vasfı olacaktır. Binâ

(1) **Mertebânî** : Martaban'da yapılan, zeytûnî sırlı porselen.

Seladon : Bu porselenin Garb'deki ismi

(2) **Ming** : Çin'de XVI. asırda yapılan bir porselen

(3) **J. P.** : Almanya'da barok devrinde yapılan çok süslü, kabartmalı seramik

yaptıran, huzur, rahat, hâricten tecerrüd ve ferahlık ister; kalıp ona uyacaktır. Bâzısı buna ihtisâm da katar. Hep bir çırpıda olan, aynı ölçüleri, mihverleri, açıklık ve dolguları eş olan bir yapıda bu hassalar bulunamaz. Préfabriqué barakalar mîmârî değildir.

Moda bir âfettir; ismini aramaya ihtiyâc olmayan beynelmîl bir zorlama tarafından işletilen bir silindirdir. Çok şey ezer geçer. Moda mîmârîden başka her işde daha az tahribat yapar. Çünkü ömrü daha kısadır. Fakat mîmârî, uzun zaman yaşayacaktır. Yaşamalıdır ki bir cemâatin ömür sürdüğü toprak üstünde bir istikrar âmili olsun. Yoksa insan nesilleri oturdukları şehre ve memlekete bağlanamaz.

İşte Osmanlı-Türk mîmârîsi, diğer sanatlar için anlatmaya çalıştığımız bütün hâssaları ve mîmârîden istenen bütün meziyetleri nefsinde toplamış, sâf ve katıksız sanattır. Mes'ele, kubbede veyâ kemerde değil, mîmârî zihniyettedir. Sâdelik, vakar, ferahlık, vuzûh, berraklık, iç ve dışta aynı kıvâm ve kesâfet, yekpârelik, binâ edilen yere ve vazîfeye uygunluk, daha ne aranırsa bu mîmârîde vardır.

Türkler, bu mertebeye hemen mi geldiler? Böyle birşey tabii ki mümkün değildir. Mîmârî eserlerinin ön safında, Al-lâha adanan, müslüman Türkleri kubbesi altında toplayan mâbedlerin bulunması bir zarûrettir. O asırlarda her yerde bu kaaide vardı. Fakat, müslüman mâbedi, 7,5-8 asır, Orta-asya'dan Endülüs'e kadar, Arabistanlı, İranlı, Mâverâünnehirli, Horasanlı milletlerin, hattâ Selçûkilerin direk dizileri ortasında, düz çatılı, basık câmi şekline saplanıp kalmış ve ancak Osmanlılarda bu çerçeveden dışarıya çıkmış, birden fırlamıştır.

Bu fırlayış hâdisesinin revaçta olan usullerle tam izâhı yapılamıyor; yapılabileceğini de şimdilik tahmîn etmiyoruz. Zîrâ değişiklik o kadar ânî, o kadar esastandır ki, şaşırma-kaabil olmuyor. Herhalde bu köklü hâdise **âlem-i ekber** içine gizlenen bir kavmin zenbereğinin açılmasından olacaktır. Değil mi ki aynı insanlar, her sâhada hârikalar meydana getirmişler, devlet kurmuşlar, yeni bir cemiyet yoğurmuşlar, başka bir hayat anlayışı bulmuşlar ve bütün kollarıyla

müstakil ve birbirine bağlı bir sanat dünyâsı ortaya çıkarmışlardır. Mîmârîde de aynı hamle niçin olmasın? Mîmârî ki hepsinin üstüne yükselerek Osmanlı Türklüğünün **timsâli** olmuştur.

Bu mîmârîde bir taşkınlık, bir gösteriş, bir yarışma ve bir fazla süsleme var mıdır? Bunların hiçbirine ihtiyaç yoktu; çünkü bunlarla örtülecek bir eksiklik, bir kusur bulunmuyordu ve çünkü onu yapan mîmarda da bunlar mevcut değildi. O devirlerin mîmârîsi ve insanı bir vücut teşkil eder. Bu mîmârî **küll**'ü bulmuş, **cüz**'e îtibâr etmemiştir; Güneşin kendisidir; yedi şu'ândan biri değildir.



Türk, kendisini bulduktan sonra, oraya buraya akseden parçasına mı tenezzül edecek? Bundan böyle, mîmârî zihniyetimizi sahneye koymamız lâzımdır. Bu yolda teşebbüsler yapılmamış değildir; aşağı yukarı Rönesans kelimesinin esintisini taşıyan bir hareket, 70 sene evvel, büyük bir hüsn-i niyetle revac buldu idi. Fakat çeşmelerde, birtakım ehemmiyetsiz yerlerde, o da XVII. asırda, içte kullanılan bâzı süslerin, meselâ **rûmîlerin** cepheye tatbîk edilmesi, çiniler yapıştırılması, bizim mîmârîmizde var mıdır? Yoktur. Lüzumsuz veya vazifesiz kubbe veya kemer bulunur mu? Hayır. O halde Meşrûtiyet devrinde, dediğimiz gibi, millî bir hüsn-i niyet ve gayretle, fakat esâsı anlaşılmadan yapılan binâlar mîmârîmizi temsîl eder mi? Buna müsbet cevap verilemez.

Pekî son 30-40 seneden beri yapılanlar bize uygun mudur? Buraya kadar getirilen îzâhât, onun cevâbını da çoktan vermiştir.



Biz, mîmârîde kendimizi bulmalıyız. Binâ yaparken meselâ:

1) Topdan bir **sanat eseri** olmasını; 2) Binânın yekpâreliğini; 3) Mahremiyet ve husûsiyet taşımasını; 4) Cam kafes misâli, içinde rahat edilemez, oturulamaz, korunulamaz olmamasını; 5) Vazîfeye tam uygunluğunu; 6) Eserin toprağa

oturtulup topografyaya uydurulmasını 7) Rengârenk, deli alacası boyanmamasını; 8) Orasına, burasına, hasta rûhların tayıfları gibi resimler, kabartmalar dizilmemesini; 9) Lüzumsuz, koskoca camlar yaptıktan sonra, bunların bir tarafına, hiçbir vazîfesi olmayan, demir şebekeler çekilmemesini; 10) Nihâyet, fuzûlî teşekküllerin Türk mîmarına, şu üslûbu tâkib edemezsin, edersen, seni topluluktan çıkarırız, tehdîdini savuramamasını isteyeceğiz.



Mecmûamızın I. nüshasında, dil ve edebiyat için hazırlanan **Beyannâme**'yi andıran bu **evâmîr-i aşere**'ye hiç değilse, ibârenin dünyâyı büyülemiş olan mânâsı hürmetine uyulsun! Garbden akıp gelen mecmûaların getirdiği mîmarlıktan vazgeçilsin.

Bunları başka bir millet yapsa, haydi ne ise; fakat biz yapmamalıyız. Elimiz buna varmamalıdır. Biz ki mîmârînin en yükseğini, en sâfını bulduk; **hazîneler üstünde** oturuyoruz. Şu kapağı aralayıp içini göremiyecek kadar karanlıkta mı kaldık? Bu derece dalâlet, aynı zamanda atâlet içinde miyiz?

Çünkü biz şu yaşadığımız devrin ortasında, yazımızın başındaki cümlelerin şu hükmü içindeyiz:

Hastalık sendedir, fakat göremezsin...

Sonra bu ihtârın şu peşin cevâbı da yine bizi uyandıracak sözdür:

İlâcın sendedir, (fakat) bilmezsin.

İşte biz, bu ilâcı meydana çıkarmak istiyoruz.

Türkçe'nin Bünyesi ve Kelime Yapma Yolları

Prof. Dr. Fâruk K. Tîmurtaş

Dilimizin gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak, yeni kelime ve terimler türetmek, yeni meydana getirilen kelimelerin doğru olup olmadığını anlamak için morfolojik yapı bakımından onu iyice incelemeye ve bilmeğe ihtiyaç vardır. Dünyâ dilleri arasında eklemeli (iltisâkî-agglutinante) diller arasında yer alan Türkçenin belli başlı husûsiyetleri şunlardır:

1. Çekim ve kelime teşkili sırasında kelime kökü değişmez. Ekler getirilmek sûretiyle isim ve fiil çekimi yapılır ve kelimeler türetilir.

2. Türkçede çekim ve yapım ekleri dâimâ kelime kök ve gövdelerinden sonra gelir. Türkçede ön-ek (préfixe) yoktur. Gramer kategorileri değişiklikleri son-eklerle yapılır.

3. Türkçede kelime kökü umûmiyetle tek heceli olur. Birkaç yapım eki almış kelimelerde tek heceli köke gitmek çok defa mümkündür. Bu tek heceli kök, umûmiyetle fiil köküdür. Mahdud sayıda câmid isimler dışında, prensip itibarıyla kelimeler fiil kökünden türemiş kabul edilmektedir.

4. Kelimelerde eklerin sıralanışı kök + yapım eki + çekim eki şeklindedir: bil-gin-ler-imiz, gül-dür-ücü-ler-e, baş-la-n-gıç-ı, göz-lük-ler-i-n-i.

5. Türkçede her ekin sadece bir fonksiyonu vardır. Bâzı Hind - Avrupa dillerinde olduğu gibi, bir ek hem kemiyet, hem şahıs, hem hal bildirmez,

6. Türkçede bir son-ek (suffixe) bolluğu vardır. Bâzan bir köke 9 ek getirildiği görülmektedir. Türkçe bir “son-ekler dili”dir. Fiil çatıları (binâlar) da eklerle ifâde edildiği için, Türkçede bir kelime ile anlatılan mânâ, başka dillerde ancak bir cümle ile ifâde edilir.

7. Türkçede fiil çekiminde bâzı Batı dillerinde olduğu gibi her şahıs için sığa ve şahsı gösteren ayrı ayrı ekler değil, bütün şahısları için teksığa eki kullanılır; şahıs ekleri sığa ekinden sonra gelir.

8. Türkçede kaidelerin hemen hemen hiç istisnası yoktur. Türk dili gramer bakımından tam bir intizama sahiptir.

9. Türkçenin morfolojik sistemi çok açıktır. Kelimeleri teşkil eden unsurlarda bir değişmezlik ve istiklâl vardır. Kolayca eklere ayrılabilir (çizgi arasında gösterilen). Türkçe kelimeler, Jean Deny’ye göre mozaika benzetilebilir.

Dilimizde de, öbür dillerde olduğu gibi, yeni kelimeler ya türetme (dérivation) veya birleştirme (terkip - composition) yoluyla teşkil edilir. Türetme kelimenin başına veya sonuna birtakım ekler getirmek demektir. Arapça ve Batı dillerinde, bunlar çekimli (tasrifî - flexionelle) oldukları için, kelimenin ortasına da ekler gelebilir. Böyle dillerde kelimenin kökündeki konsonantlar değişmez, vokaller tamâmiyle değişebilir. Türkçede -yukarıda da işaret ettiğimiz gibi - sadece son-ek bulunduğundan, türemiş (müştak - dérivé) kelimeler, bir kelime kökü ile bir teşkil (yapım) ekinden meydana gelirler. Çekim sırasında veya yeni kelimeler meydana getirilirken, kök asla değişmez. Kelime kökünden önce, başka bitişmeli dillerde olduğu gibi, ön-ek’ler getirilemez. Dilimizde kelime türetmesi ancak köklerin sonuna birtakım ekler getirilmek suretiyle yapılabilir. Birleştirme (tertip) iki veyâ daha fazla kelimenin bir araya getirilerek yeni kelimeler yapılması yoludur. Birleşik (mürekkap - composé) isimler, isim ve sıfat tamamlamaları durumunda veya edat, zarf ve isim grubu şeklinde olurlar: ayakkabı, boşboğaz, sabaha karşı, en çok, cana yakın gibi. Birleşik fiiller ise, zarf ve isim gruplarıyla, yahut yardımcı fiillerle veya iki fiilin birleşmesiyle yapılır: üzerine düşmek, can atmak, postu sermek, ayağa düşmek, gözünde

tutmek, gözden düşmek, baş etmek, vermek veriştirmek, kırıp dökmek gibi.

Dilimizde yeni kelimeler daha çok türetme yoluyla yapılmaktadır. Kelime kökleri isim veyâ fiil olduğuna göre, türetme ekleri isme ilâve edilenler ve fiile getirilenler olmak üzere iki büyük bölüme ayrılırlar. Sonra bunlar, meydana getirdikleri kelimenin isim veya fiil oluşlarına göre de ikiye bölünürler. Böylece kelime yapma (teşkil) ekleri isimden isim yapan ekler, isimden fiil yapan ekler, fiilden isim yapan ekler, fiilden fiil yapan ekler olmak üzere dört bölüm teşkil ederler. Dilimizde bütün bu ekler, kelime sonuna getirilir.

Türetme ekleri gördükleri vazîfe ve taşıdıkları mânâya göre de sınıflandırılırlar. Bunların bir kısmı sıfat yapar, nisbet bildirir; bir kısmı yer ve zaman ifâde eder; başka bir kısmı ise iş, meslek, vâsita v.s. gösterir. Eklerin birçok mânâ ve fonksiyonu vardır. Bunların ayrı ayrı ve iyice tesbit edilmesi gerekir. Eklere keyfî ve uydurma olarak mânâlar verilemez, başka vazifeler yüklenemez.

Ekler bu iki sınıflandırma dışında ayrıca işlek (canlı), az işlek ve işlek olmayan (ölü) olmak üzere üçe ayrılırlar. Bir dilde yeni kelimeler ancak canlı eklerle meydana getirilebilir. Bu hâl dil ilminin değişmez prensibidir ve durum bütün dillerde aynıdır. Bâzan az işlek bir ekin canlılık kazandığı görülebilir. Fakat bu, nâdir olan bir haldir ve şahısların eseri değildir. Halkın bilmeden, fark etmeden yaptığı; dil kanunlarına uygun olarak kendiliğinden meydana gelen bir keyfiyettir.

Yeni teşkil edilen kelimeler dil kaidelerine uygun oldukları, yâni canlı eklerle ve ekin fonksiyonu ile mânâsına aykırı olmadan meydana getirildikleri takdirde doğrudurlar. Aksi halde bunlar yanlış ve uydurma sayılırlar. Yeni kelimeler meydana getirirken bu noktaya dikkat etmek gerekir. Bugün dili sadeleştirme işinin bir çıkmaza girmesi ve halkın yeni kelimeleri beğenmemesi bundandır. Çünkü “Öztürkçe” ve “Arı Türkçe” adları altında ortaya sürülen kelimelerin çoğu gramer şekli veyâ mânâ bakımlarından yanlıştır, uydurmadır. Bâzi kelimelerde isme getirilmesi gereken ek fiile, fiile

getirilmesi gereken ek isme getirilmiştir. Gramer kaidelerine uygun, mânâca yanlış olmayan yeni bir kelime, uydurma bir kelime değildir. Uydurma kelime yanlış eklerle yapılan; ses, şekil veyâ mânâca noksan olan kelimelerdir. Eklerin yanlış kullanılması ortaya garip kelimeler çıkarmaktadır.

Eklerin yanlış kullanılmasının ortaya acâyip kelimeler çıkardığını, örnekler üzerinde görmek faydalı olacaktır. Bunların birkaçını göstermek umûmî bir fikir verecektir. Meselâ “ilginç” kelimesini ele alalım. Sevinç, korkunç, gülünç, kıskanç örneklerinde görüldüğü üzere “-ç” veyâ “-nç” olan bu ek, hep fiil köklerine getirilmektedir. Dilimizde “ilgimek” veya “iligmek” şeklinde bir fiil mevcut olmadığına göre, “ilginç” yanlış ve uydurma bir kelimedir; fiile getirilmesi gereken “-nç” eki bir isim olan “ilgi” kelimesine getirilmiştir. “Bağımsız” da böyledir. Bağ isim olduğuna göre, fiile getirilmesi gereken “-m” ekinin isim köküne getirilmesi yanlıştır. “Toplum” da öyledir. “Toplu” isimdir. Aynı şekilde geçit, öğüt, binit, umut gibi örneklerden anlaşılacağı veçhile fiil köklerine getirilen ve üstelik işlek te olmayan “-t” ekinin “örgüt, karşıt, bağıt” gibi yeni yapılan kelimelerde isimlere getirilmesi de yanlıştır. Terbiyevî mânâsına kullanılan “eğitsel” kelimesinde ise, isme getirilen ve uydurma olan “-sel” eki, fiil köküne getirilmiş bulunmaktadır. Ekleri bu tarzda yanlış kullanmanın pek çok örneği vardır.

Bir dilde az işlek ve ölü eklerle yeni kelimeler yapılamadığı halde, dilimizde işlek olmayan eklerle de kelimeler meydana getirildiği görülmektedir. Meselâ “zorun” böyle bir kelimedir. Kışın, yazın gibi zaman mânâsı taşıyan birkaç kelimede görülen, zarf fonksiyonuna sâhip, işlek olmayan “-n” ekinin “zor” kelimesine getirilmesi yanlıştır. Bu kelime ek bakımından olduğu gibi, mânâ bakımından da doğru değildir. “Zor olarak, zorla” mânâsı ifâde eden kelime “mecbûrî” kelimesine karşılık olamaz. “Zorunlu” ve “zorunluluk” kelimeleri ise büsbütün yanlıştır. Çünkü, zarf meydana getiren “-n” ekinden sonra “-lu” eki getirilemez. Bütün bunların dışında “zor” kelimesi farsça asıllı bir kelimedir. Arapça asıllıdır diye “mecbûrî” kelimesini atıp, farsça bir kelimeye işlek

olmayan bir ek ilâve ederek yeni bir kelime meydana getirmenin bir mânâsı olmasa gerektir.

Dilimizin bünyesini, kelime kökünün ve eklerin ne olduğunu bilmeyen kimseler, Türkçede mevcut olmayan eklerle de yeni kelimeler yapmaktadırlar. Meselâ dilimizde nisbet ifâde eden bir “-sal, -sel” eki bulunmadığı halde, bu eklerle kelimeler meydana getirilmektedir. (Uysal ve kumsal gibi bir iki kelimeye görülen ek, nisbet mânâsı ifâde etmemektedir). Ayrıca nisbet için kullanılan bu “-sal, -sel” eki, bâzan “-al, -el”, bâzan sâdece “-l” şekline girmektedir: Toplum-sal, bölge-sel, gen-el, öz-el; siyasa-l, doğa-l gibi. Bunlardan “-al, -el” fransızca, “-sal, -sel” ve “-l” uydurmadır. Dilimizde böyle nisbet ekleri yoktur. Aynı şekilde, “okutman, eğitmen” örneklerinde olduğu gibi fâiliyet ifâde eden ve fiil köklerine getirilen “-man, -men” eki de uydurmadır. Şişman, kocaman gibi birkaç kelimeye görülen ek ölü bir ektir ve böyle bir mânâ taşımamaktadır. Başka bir uydurma ek de “-ç” dir. Dilimizde isim köküne getirilen bir “-ç” eki bulunmamasına rağmen “araç” kelimesi teşkil edilmiştir. (Doğrusunun aracı olması gerekir). Aynı ekle yapılan “gereç” kelimesi ise, Türkçede mevcut olmayan “gere” kökünden meydana getirilmiştir.

Bâzan yalnız ek bakımından değil, mânâ bakımından da yanlış kelimeler teşkil ediliyor. Bunlardan da birkaç örnek vermek uygun olacaktır. “Vicdan” karşılığı “bulunç” ileri sürülmüştür. “Vicdan”ın terim ve deyim olarak “bulmak” ile hiçbir ilgisi yoktur. Fakat, vicdan kelimesi Arapça aslında “bulmak” mânâsına gelen bir kelimedenden türediği için, kelimenin bizde kullanılan mânâsı düşünülmemiştir. Arapçadan aynen tercüme etmek suretiyle uydurulmuş, mefhum göz önünde tutulmamıştır. “İlişki” kelimesi de mânâ bakımından uygun değildir. Bu kelime “münâsebet” karşılığı olamaz. İlgi “alâka” demek olduğuna göre, “ilişki” olsa olsa “taalluk” mânâsına gelir. “İzlemek” kelimesinin bir tiyatro eserini, bir filmi seyretmek, görmek, bir mûsikî parçasını dinlemek mânâsına kullanılması da hatâlıdır. Çünkü izlemek “izin arkasından gitmek, aramak” mânâsı ifade eder. İzlemek yaşayan dilde “hayvanın veyâ eşkiyanın izini aramak, tâkip et-

mek” sûretinde kullanılır. Bu sebeple “tâkip etmek”in ancak maddî sahadaki karşılığı olabilir. Perdede, sahnede ve televizyon ekranında bir oyun, bir film izlenmez; seyredilir, görülür.

Bir dilde yeni kelimeler dilin bünyesine uygun; yâni ses, şekil ve mânâca doğru olarak teşkil edilmelidir. Böyle olduğu takdirde bunlar uydurma değil, usûlüne uygun olarak türetilmiş kelimeler sayılırlar. Her dilde her zaman yeni kelimeler türetilir. Bu o dilin, canlılığını ve gelişmesini gösterir. Türkçemiz kelime türetmek bakımından son derece zengin ve kudretli bir dildir. Ne var ki, dili sâdeleştirmek ve zenginleştirmek maksadıyla meydana getirilen kelimelerin büyük bir kısmı, dilin yapısına dikkat edilmediği için yanlış. Halbûki dilimiz yeni kelime türetilmesine son derece elverişli ve müsâittir. Bundan sonraki yazımızda kelime türetme ve ekler meselesi üzerinde etraflıca durup, dilimizin bu bakımdan husûsiyetlerini belirtmeğe devâm edeceğiz.



Ş Â İ R

BİR SANATKÂRDIR

Orhan Seyfi Orhan

Hiçbir devirde Türk şiiri böyle bir anarşiye düşmemiş, bu derece sahtekârlığa uğramamıştır. Onyedinci asırda *Sâbit*'in, Sadrâzam *Mehmed Paşa*'ya yazdığı *Ramazan Kasîde*-si'nde:

Kaldırım taşları altında birer şâir var!

dediği zamanda da şâir bir sanatkârdı. Aynı kasîdede *Sâbit*'in:

Suarâdan müteşâirleri temyiz eyle

Ayrlaa gayrı ısrgan dikeninden reyhan

deyişi de bugünkü sahtekârlık için değildi. Şiir en değersizler için de bir sanat eseri idi.

Sultan İkinci Abdülhamid devrinin sonlarına doğru *Servet-i Fünun* kapanmış, şiir neşreden dergi kalmamıştı. Gazeteler, Pâdişâhın doğumu için, tahta çıktığı günü kutlamak için, donanma günlerinde şiir basıyordu. O zaman da şiir yine bir sanat eseri idi, şâir yine bir sanatkârdı.

Hayret Efendi'nin bir *cülûsiye*'sinin başlangıcını hatırlıyorum:

*Bir nükte-tırâz şâir olsam,
Endîşeyi resme kaadır olsam,
Olsam, ne demek, a tab'-ı câlâk,
Şâirliği etmedin mi idrâk?
Parlarsa dahî güher kül olmaz,
Ârif, bu kadar tecâhül olmaz!*

Bunda şiir hüneri, şâirlik sanatı vardır.



Ahmed Hâşim, Cenab Şahâbeddîn'in yabancı kelimeler ve terkiplerle dolu, fazla süslü dilinden bahsederken diyor ki: "Herkesle berâber ben de bu süslü, zarîf, fakat sahtelikle mâlûl lisânı fazla yüklü bulmaya başlamıştım. Geçenlerde tenhâ bir gece gezintisinde unutulmuş zannettiğim şâirin bâzı mısralarının, mehtaptan cesâret alan titrek kış kuşları gibi, birden hâfızamın uzak dalları üzerinde ötüşüklerini duyduğum. Ra'ş'e içinde kaldım:

*Düşmüştü siyeh-reng-i şebê şebnem-i sîmîn,
Şebnem gibi titrerdi kamer leyl üzerinde!*

Bu eski dil'in, kullanılmayan bugünkü düşkün kıymeti hâricinde anlattığı gece âlemi, gözlerimizin alıştığı o köhne âlem değildir: Gece, büyük ve siyah bir yapraktır, kamer, bu yaprağın üzerinde iri bir şebnem tânesi gibi duruyor. Bu garîb ve güzel şiir manzarası eski olmak şöyle dursun, hattâ bu sâhada henüz varmadığımız bir yenilik ve tâzelik mer-halesindedir.

Kelimelerin uyandırdığı hayâl ve mûsikîyi seven *Hâşim'*in, bu iki mısraı anlayışı, *şîir*'i anlayışıdır. *Şîir*, böyle bir sa-nattır, *şâir*, bunu yapabilen sanatkârdır.

Şimdi, bugünkü sahtekârlığa karşı, en basit bir şekilde şiiri ve şâiri anlatmak istiyorum:



Şâir, herşeyden önce *nazım* denen bir hüneri bilen sa-natkârdır. Nesri alıp *vezin* kalıplarından birine sokabilecek, ona ritmik bir şekil verecektir. Bu, âdetâ nesri kompoze et-mek, bir müzik parçası hâline getirmektir. *Nazım*, böylece *nesir*'den ayrılır, bunun için şiire *manzûme* diyoruz.

Bu kadarını yapamayan şâir, bir sahtekârdan başka bir şey olamaz. Bir iki misâl vereyim:

Şâir, bir gece, sandalla, sevdiğinin evinin önünden geç-miş, onun kahkahayla gülen sesini duymuştur. Bunu bir *şarkı* güftesi hâline koymak istiyor. Ne yapacak? En sempatik söz-

leri seçecek, mısırâlarının sonuna iki güzel kafiye bulacak, ilk kompozisyonu kendisi yapacaktır. Böylece büyük bir sanat-kâr olan *Yahyâ Kemal*'in pek sevdiğiniz bir şarkısı ortaya çıkar. Kelimeler yumuşak ve tatlıdır, vezin buna uygundur. Kafiyeier içinizde hoş bir akis bırakacak güzellihtedir:

*Dün kahkahalar yükseliyorken evinizden,
Bendim geçen ey sevgili, sandalla denizden!..*

Eğer böyle bir şiiri söyleyen kötü bir şâirse şöyle bir güfte ile karşılaşrsınız:

*Adalar sâhilinde bekliyorum,
Seni rûhum serian istiyorum!*

Adalar sâhili, olmaz, yanlış. Seni rûhum istiyorum! Ba-yağı... Bekliyorum, istiyorum, kafiye değil... Serian, şiir dili değil, telgraflara mahsus tâbirlerden.



Bir sanatkâr olan şâir, kelimelerini seçecek, onların yan-yana gelişinden doğan mûsikîyi bulacaktır; bir *nazım* ritmi içinde, âdetâ onun kompozisyonunu yapacaktır. Buna, birtakım söz ve mânâ sanatlarını katarak şiirini yazacaktır. Bu şiirin bir *mîmârîsi*, şekil güzelliği, süsleme sanatları olacaktır.

Buna en basit bir örnek vereyim:

Tevfik Fikret'in, gençliğinde yazılmış *aşk şiirleri* vardır. Bir tânesinde sevdiğinin gözlerine hayranlığını anlatmak istemiş, bakınız, ne yapmıştır:

İlk önce bunun mîmârîsini bulmuş, şiirini üç parçaya ayırmış, her parçanın sonuna bir "*ayrılmam!*" sözü koymuş. İlk iki parçada, mukaayeseler yapıp misaller verilmiş. Sonuncu parçadaki "*ayrılmam!*" bir lirizm kontağı yaparak şiiri tamamlıyor.

Bu küçük flört şiirinin ilk parçası:

*Bir siyâh inci pür-emel saçının
Nazlı kıvrımlarında saklanıyor.
Büyüyor kâh, kâh ufaklanıyor...
Ben olaydım o... Yok, inanma sakın,
İnci olsam denizden ayrılmam!..*

İkinci parça da böyle bir "ayrılmam!"la bağlandıktan sonra, sonuncu parçada şiir, şu mısırâlarla bitiyor:

*Ey güzel gözler, işte siz inanın,
Ölürüm ben de sizden ayrılmam!..*

Bu şiir, şekliyle, deyiimiyle, kafiyeleleriyle bir têsir yapıyor. Şâir, bunu yapmayı bilen sanatkârdır.



Onyedinci asırda, yazı dilini Arapça, Farsça kelimelerle süslediğimiz sırada, büyük şâirimiz *Nef'î*, S â k î n â m e 'sinde, kadehini eline alıyor, bahârın şerefine, ona hitâbederek içer:

*Merhabâ ey câm-ı mînâ-yî mey-i yâkuut-renk,
Devri, gelsin senden öğrensin sipîhr-i bî-direnk!*

Bu bir beyit değil, âdetâ seçilmiş kelimelerden ibâret bir orkestra'dır. Şâir bizi renk, âhenk, his, hayâl, heyecan güzellikleriyle dolu, kendi dünyâsına götürür, bu toprak üstünde bir sürüngen hâlindeki rûhumuzun buna ihtiyâcı vardır. Onun sanatıyla yükselir, bu susuzluğumuzu gideririz.

Bunların hiçbirini yapamıyacak kadar bu sanattan uzak, bir nesir parçasını bir *nazım* şekline sokamıyacak kadar bilgisiz, beceriksiz, âciz birinin şâirlik iddiâsı, bir *sahtekârlık*'tan başka nedir?

Bizde epiy zamandan beri bu güzel sanat inkâr edilmeğe başlanmıştır.

Milliyetten, sevgiden, ahlâktan başlayarak, insanların bugüne kadar yarattığı kıymetleri yok etmeğe çalışan *komünistler*, şiiri de bir tahrîp vâsıtası diye kullanıyorlar.

Onu her türlü sanat hünerlerinden, inceliklerinden, güzelliğinden uzaklaştırıp küfürlerle dolduruyorlar; ihtilallerini tutuşturmak için kundak hâline sokuyorlar.

Dilimizle berâber, şiirimizin de içine düştüğü anarşi budur. Şâir, biraz ağzını bozabilen herkesin olabileceği bir kimse olmuştur, nesrin kelimelerini alıp seçerek, bir *nazım mûsikîsi* içinde rûhumuzda hasretini duyduğumuz bir sanatkâr olmaktan çıkmıştır.

Ama, bu *Mecmûa*'da, millî kültürümüze, dilimize, sanatımıza hizmet etmek isteyenler, neşrettikleri *BEYANNÂME* ile bunu, en kudsî bir memleket vazîfesi olarak üzerlerine almışlardır. Büyük bir başarı ile attıkları ilk adımlarından sonra, kendileriyle berâber olmak isteyenler bu harekete katılmaya başlamışlardır. Benim için ilk mutluluk, bu güzel mecmûada *şâir*'in bir *sanatkâr* olduğunu görmek olacaktır.

Onun için, bu yazıma *Şâir Bir Sanatkârdır* başlığını koyarak, onu saygıyla karşılamak istedim.



Fevziye Abdullah
T a n s e l ' i n :

Hüseyin Rahmî'nin Halkçılığı
adlı, kıymetli araştırması, gelecek sayımızdadır.

KAYBOLAN İSTANBUL TÜRKÇESİ

Prof. Dr. M. Kaya BİLGEGİL

— 1. sayıdan devam —

Diğer bir hatâmımız da, Moğolca kelimeleri Türkçe sanıp yaymağa çalışmamızdır: Anadolu veyâ Trakya'da hangi köy veyâ kasabaya gidilirse gidilsin, ne kadar gayret sarfedilirse edilsin, halkın ağzından *ulus* kelimesini işitmeğe imkân yoktur; herkes, *millet* der. *Millet*, Türk'e "Ulus"tan çok yakındır; çünkü kendisidir. Gazeteye ad olması, yıllardan beri siyâsi nutuklarda, ders kitaplarında, radyolarda tekrârlanması onu Türk'e mâl edememiştir. Bu uğura, teksîfi bir millî destan sayılacak bir terkîbimizi, bir yer adımızı kaybettik: *Hâkimiyet-i Milliye Meydanı*, "Ulus" oldu. Atatürk'ün Sam-sun'a gidişi, Amasya'ya geçişi, Erzurum, Sivas kongreleri, öyle bir kahramanlığı ibdâ edecek millete âid olmadığı için *Şehnâme*'nin ebediyen me'yûs kalacağı Yunan muhârebesi; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu, hep bu *Hâkimiyet-i Milliye* terkîbinin içindeydi. Bir çırpıda bütün bu hâtıralar zincirini kopardık; yerine, Türkiye târihinin eşîğinden bile bakamamış, millete bir şey söylemez, cansız *ulus* kelimesini getirdik. Kelime *ulus* değil *ulus*'tur, Türkçe değil Moğolcadır, millet değil *uruk* demektir. Kanunlar, *Ulus* da yazsalar; Türkler, "millet" olmaktan vazgeçmiyecektir!

Kanun yerine getirilmek istenen *yasa* kelmesi de böyledir. Kâşki *Anayasa*'yı hazırlayan hey'et arasında bir de Türk filolojisini bilen Türk târihini seven insan bulunsaydı. Yine

Anadolu veyâ Trakya'nın (heyhat artık Rumeli'mizden bahsetmiyoruz) hangi köy veyâ kasabasına giderseniz gidiniz, Moğolca *yasa* kelimesini değil bugünkü mânâsını dilimizde kazanmış olan *kanun* kelimesini duyarsınız. (Eski metinlerde *kanun* yerine *nâmus* kelimesi de kullanılmıştır). Heyhât! şehirlerimizde *yasa* kelimesi yayılalı kanuna saygı azaldı; ilim müesseseleri, silâh depoları hâline geldi. Edebiyâtında:

Bildirir haddini Sultâna senin kaanûnun

mısırî bulunan bir milletin, bu sözden vazgeçmemesi gerek.

Kanun kelimesi, bizim târihimizde müstesnâ bir tâ'lihe mazhar olmuştur. Yüzyıllardan beri nice insan kalabalıkları, millet olarak târih sahnesinde görünüp kaybolurlar, adları unutulur. Fakat biz, öyle bir insan yetiştirmişiz ki, adı tek başına - bütün bu milletlerin nisyanda kalmış olduğu hâlde - edebiyete intikaal edecektir. Târih terâzisinde millet değil, milletlerden ağır basan *Kanûnî Süleyman*'ın mensub olduğu topluluk; ism-i mensûbu da dâhil olmak üzere, bu kelimededen nasıl vaz geçebilir? *Yasasal Süleyman* mı diyeceğiz? Kelimeler, mâserî hâtırada ne kadar büyük yer işgal ederlerse, o ölçüde millîdirler. *Kanun* sözü, ancak bizim lûgatimizle *Muhteşem Süleyman*'ın yanına çıkabilmiştir. Bu, bütün bir milletten ihtiram görmesi için kâfidir!

Bir yandan dilimizden Arapça, Farsça asıllı kelimeleri çıkartmağa gayret ederken diğer yandan da bâzı Farsça sözleri, Türkçe diye dilimize sokuyoruz: Gazetelerde, radyolarda kanun lâyhalarında sık sık tekrarlanan *amaç* sözü bunlardandır. Aslı Farsça "*âmâç*" dır. *Tercüme-i Burhân-ı Katı*'da bu kelime şöyle izâh ediliyor: *Âmâç ol toprak kümesine denir ki ok ve tüfenk nişânesini anın üzerine nasbederler*. Nişan yeri, hedef mânâsına da gelen bu kelimeye *Edebiyât-ı Cedîde* mensupları da iltifat etmiştir fakat bugünkü iddiâdan uzak olarak.

Müterâdifi bulunan Türkçe kelimeler arasında da tercihlileri var. Bu yüzden bâzı mânâ incelikleri kayboluyor: (Türkçe olduğu çok şüpheli) *Tüm* kelimesi bunlardandır. Ye-

ni yazılarda bu kelime, “bütün”ü lûgattan silmiş gibidir. Belki günün birinde ikmâle kalan “talebe”den *tümlemeye kaldı* diye bahsedilecektir.



Bütün bunlardan daha fecî olmak üzere, dilimizin korkunç bir şekilde uydurma kelimeler istilâsına mâruz kaldığını görüyoruz. Bir fikir vermek için bâzı örnekler sıralıyalım: *Açılım* (inhiraf demekmiş), *açılımlama*, *aday*, *andırı* (muhtıra demekmiş), *anıklık* (istidâ), *asama*, *aymaz* (gafil), *ayrıntı*, *badal*, *bağımlı*, *bağımlılık*, *bağışlılık* (muafiyet demekmiş), *bağlaşık* (müttefik), *bağnazlık* (taassup), *belirlenmek* (tezâhür), *benzetleme* (nazîre), *bildirge*, *bildirim*, *bilisiz*, *bulunç* (vicdan demekmiş), *bunluk*, *çoşku*, *çatalağız* (delta demekmiş), *çeviri*, *çevren* (ufuk), *dayanç* (azim), *dayarga* (mevzi), *değim*, *denklem*, *dilbilim*, *dılmaç* (tercüman), *diluzluğu* (rethorique = Belâgat), *dirennek* (istihkâm), *doğa*, *doğal*, *do-kunca* (zarar), *dönüşüm*, *durulgan*, *düzenbağı* (disiplin), *edimli*, *eğitim*, *eğitimci*, *eğitimli*, *eğitmen*, *eleştiri*, *eleştirme*, *erek*, *edilgen*, *etken*, *ettirgen*, *ertik* (meslek demekmiş), *gereç*, *girişim* (vaktiyle tedâhül karşılığında kullanmışlardı, şimdi de teşebbüs demek oluyormuş), *gizlemlî*, *görev*, *güdümlü*, *güdümlülük*, *güdümlü*, *güvence* (têminat), *ır*, *ıra* (seciye demekmiş) *iletki*, *işteş*, *iştiklik*, *içgüdü*, *ikircil* (meşkûk demekmiş), *ilke*, *imgeci* (hayalperest), *imlemek* (îmâ etmek), *inanca* (güvence ile aynı mânâda), *inançsal* (ictihâdî), *kalıt* (miras, niçin rüsub veya *bakiyye* değil bilinmez), *kani*, *kanıt*, *kaplam*, *kapsamak*, *kapsamlı*, *karşıcıl* (muhalif), *kayra* (lûtufluk), *konum*, *koşul*, *kuram* (nazariye), *maddesel*, *muhtırasal* (Cumhûriyet gazetesinde pejoratif mânâda kullanıldı), *nedenleri* (sebepleri), *obartma*, *obartmak*, *olay*, *oluşmak*, *onay*, *onaylamak*, *orun* (makam demekmiş), *oydaş*, *ödev*, *ödün* (tâviz), *öneri*, *önerge*, *önermek*, *örgüt*, *özdeş*, *özel*, *özellik*, *özerk*, *özerklik*, *özgürlük*, *özne*, *özveri* (fedâkârlık demekmiş), *özverilik*, *ruhsal*, *sakıntı*, *saltçılık* (mutlakîyet demekmiş), *saptamak*, *savlamak*, *saygınlık*, *simge*, *simgelemek* (temsîl etmek demekmiş), *saydam*, *sayıştay*, *sıcakölçer*, *sorun*, *soycul*, *sözcük*, *sürgit* olmak

(devâm etmek), *tanım, tanıtlamak* (isbât etmek), *tasarı, tasarım, tekdüzeli* (biteviye), *tekil, tinsel, toplumbilim, tutkulu, tutucu, türesel* (hukûkî), fakat, *tüzesel* (adlî imiş), *tüzük, umu, uygar, uyruk, uyrukluk, uzdilek* (hüsn-i niyet demekmiş), *uzgörü, uzlaşık, üstencilik* (müteahhitlik), *üstenmek, yağınmak* (sû-i kasd), *yandaş* (tarafdâr), *yansız, yerel, yetki, yoklayın* (gıyâbî), *yönerge* (tâlîmat demekmiş), *yürütüm* (infâz), *zorunlu*...

Bu kelimelerin yüzde doksanı, Türk halkının toplu hâlde bulunduğu kahvehânelerde, otobüs garajlarında, meydanlarda, iş yerlerinde, mesîrelerde... konuşulur veyâ anlaşılırsa, onlar Türkçe'dir. Halktan vazgeçtik; Türk devletinin sayın Başbakanı tarafından söylenir veyâ anlaşılırsa, yine Türkçe'dir. Acabâ bir kelimenin Türkçe sayılabilmesi için Türkler tarafından söylenmemesi ve anlaşılmaması mı şart koşuluyor?



Sonra bu kelimeler teşkil edilirken umûmiyetle dilin mûsikîsi de gözönünde bulundurulmamıştır. Tenâfüre örnek vermek için bunlardan birkaçını bir araya getirmek kâfidir: *Takılı tamlamaları tanımlarken tamlayan ve tamlanan takılarını söyleyiniz.*

Dilimizdeki kelime bozukluklarından söz ederken yardımcı fiilleri unutmamak gerekir. Türkçe'nin tabîî olan yardımcı fiilleri *etmek, eylemek, kılmak, olmak* masterlarının şîveye uygun düşecek isim soyundan kelimeler sonunda tasrifli hâlleridir. Selîka gözönünde tutulmak şartıyla bâzan *yapmak* da aynı vazîfede kullanılır. *Yardım ettim, nâz eyledim, merhamet kıldı* deriz. Fakat Batılılara benzeme merâkî, tercüme ağızla konuşmanın zarâfet sayılması, bu son sözün yersiz olarak kullanılmasına yol açmıştır: *Telefon yaptım, anlaşma yaptı, ziyâretini yarın yapacak* diyorlar. Bunun hepsi yanlıştır: *Telefon yaptım*, "telefon imâl ettim" mânasına gelir. Binâenaleyh *telefon ettim* demelidir. "Anlaşma", imâl edilmeyeceğine göre, ecdat yâdigârı olan *anlaştılar* sözünden vazgeçmemelidir. Aynı mülâhaza ile ancak *ziyâret edecek* sözünün Türkçe olduğunu ileri

sürelim. *İmtihân yapmak, ders yapmak, arkadaşlık yapmak, me'murluk yapmak, hırsızlık yapmak, babalık yapmak, gevezelik yapmak, birşeye acele yapmak, ihânet yapmak...* hep selika gözönünden uzak tutularak söylenen sözlerdir. Yardımcı fiillerin alafranga hâle sokulmasında yalnız Fransızca *faire* veyâ İngilizce *To make*'e sadâkatle iktifâ edilmemiştir. Daha kibar tâbirlerimiz vardır: *Les Precieuses ridicules* denmeye lâyık bâzı zevât, size ikramda bulunurken:

— *Çay alır mısınız?*

— *Pasta almaz mısınız?*

— *Lûtfen kek?... Kek almıyacak mısınız?*

diyorlar. Bu sözlerin hiçbirisi Türkçe değildir. Bizim dilimizde “çay” *içilir*, “pasta, kek” *yenir*; işte okadar.

Kibarın kibarı olan insanlar, bu *almayı* daha ileri götürüyorlar:

— *Tramvay aldım.*

— *Tren aldım.*

diyorlar.

Prendre veyâ *To take* masdarına tam bir sadâkatle bağlılıkları şüphesiz. Fakat bütün bu cümlelerde geçen *almak* sözü, örnek dillerinde *acheter* veyâ *to buy* karşılığıdır. Biz, sözü kısaltmak istemediğimiz zaman *satın almak* deriz.

Dilimiz, zarâfetinden de çok şey kaybetti: Kaba kelimeler örneğiyle yazıyı uzatacak değilim. Genç kızlarımızın, erkek arkadaşlarına *oğlum* diye hitâbı, *nutuk çekme* kabilinden argo lûgatlerinin siyâsî ricâl ağzında dahî yer bulabilmesi, bu husûsta bir fikir verir.

Türkçe'nin fonetiği de bozulmuştur: Uzun heceleri kısa, kısa heceleri uzun, “ka” ları “ke” okuyan bir nesil karşındayız. Bu bozuk telâffuz, radyodan bütün vatan sathına yayılmaktadır. Her derecesiyle tahsil müesseselerinde iş daha fecî durumdadır. Harf inkılâbından bu yana şu kadar zaman geçtiği hâlde, alfabenin, sesleri karşılayacak şekilde geliştirilmesine çalışılmamıştır. Nâmık Kemâl, daha *İbret* gazetesi muharririyken Latin harflerinin kabûlü fikrine karşı durur. Bilâhire de üç dört mektûbunda aynı fikri müdâfaa eder.

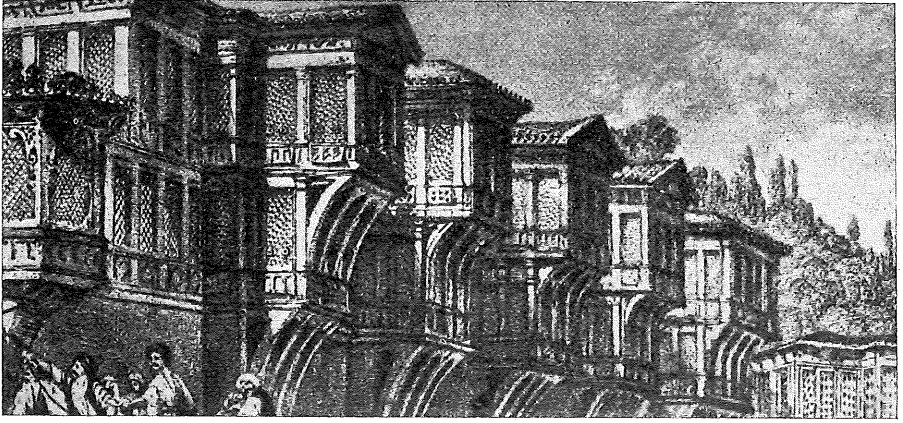
Şüphesiz ki kabâhat harflerde değil, onları seslerimizin tamâmını karşılayacak şekilde geliştirmeyi düşünmeyen veya yazımızın söylendiği gibi yazılacağını bildiren Maârifimizdedir. Bu yüzdendir ki, en güzel kelimemiz *inkılâp*, çocuklarımızın ağzında hakaaret mânâsını tazammun edecek şekilde telâfuz ediliyor. Radyolarımız, *Zülfikaar*'ı “Zülfikâr” okumak sûretiyle, dünyâya cehâlet ilân ediyor. *Hatâyî* “hatayi” olmuştur. *Azeri*, *vefakâr*, *hatemi*, *hasılat*, *adalet*, *dinimiz*, *alem-nüma*, *alem-suz*, *alet*, *agâh*, *alude*, *amade*, *amil*, *aram*, *asab*, *asi*, *aşık*, *atî*, *ayet*, *baran*, *barî*, *Banu*, *bayî*, *biser*, *buse*, *cabîr*, *caiz*, *camî*, *cazibe*, *çîn*, *daire*, *dane*, *daniş*, *dana*, *damat*, *efail*, *efsane*, *ecanib*, *fahiş*, *fail*, *Fatih*, *Faruk*, *hain*, *harika*, *Namık*... *Tarık Buğra* ve ilâ âhiri... lafızlarının uzun telâffuz edilmesi gereken heceleri, kısa telâffuz edilmektedir.

Aksi için de örnekler az değildir: *Demokrâsi*, *Kabîne*, *Ruhsâtî*, *Şefkâtî*, *harîka*, *Lâtîfi*, (inceltme için konan (â) işareti, uzun okunuyor), *Naîli*, *ûkaz*...

Daha büyük telâffuz hatâsı da, dilimizde - tabiatleri hılâfına - sert sesli harflerle çıkan Arap veya Fars asıllı kelimeleri bir sesli harf tâkibettiği takdirde, bunların aslı hâline döneceğini bilmemekten ileri geliyor. Has isimleri, kendilerini tâkibedecek eklerden (') işaretiyle ayırmak, hatânın büyüklük derecesini arttırıyor. Bu yüzden *Mehmed'e*, *Murad'ın*, *Mehmed Ali*, *Ahmed'in* sözleri; - bâzı sinema aktörleri de dâhil - yeni neslin ağzında *Mehmete*, *Muratın*, *Mehmetali*, *Ahmetin* şekillerini alıyor.

Bunların daha fenâsı; zarif tavırları, müşfik edâsı, hassas rûhu, hülyâlı çehresi, büyüleyici ifâdesiyle İstanbul'un mücmel bir nüshası olan, ancak etrâfa hürmet telkin etmek için yaratılmış bulunan, en ince duygularımızı dahi sunmağa kıyamıyacak kadar muazzez tuttuğumuz ismet timsâli *hocânım* tipini, Türkçeyi en güzel, en doğru şekliyle konuşan ilkmektep muallimini kaybetmiş olmamızdır. Çocuklarımızın kulakları, dil zevkinden nasıbsız kalacaktır!

Bir milletin dilini bozmak; kalelerini yıkmaktan, şehirlerini yakmaktan daha tehlikelidir. Fakat bu bahsi başka bir yazıya bırakalım!



Türkiye Dışında Türk Sanatı

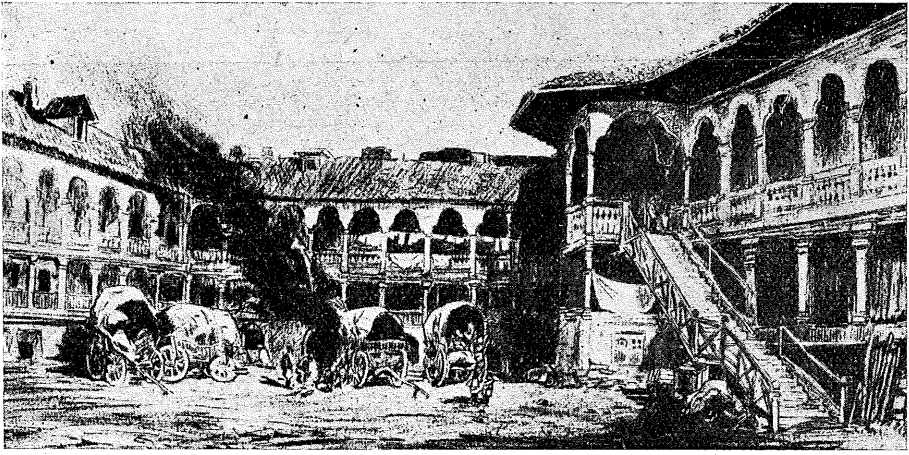
Türklerin fethettikleri topraklara, ordu ile berâber, millî kültür ve medeniyet de girmiş; bu kültür ve medeniyet, fethedilen ülkeleri, kısa zamanda maddî ve mânevî unsurlarıyla, bir Türk vatani olarak yeni baştan yaratmıştır.

Biz bu yazımızda; daha çok resimlere ehemmiyet vererek, Türk Osmanlı medeniyeti devrinde, imparatorluk topraklarını asırlarca Türk yapan unsurlardan *sivil mîmârî*'nin, bilhassa Balkanlarda bıraktığı têsîr üzerinde durarak, bir kaç misâl vereceğiz.

Anadolu'da kendisine has bir karakter kazandıktan sonra, *Bursa*, *Edirne* ve *İstanbul*'da gelişen Türk sivil mîmârîsi, öylesine güzel ve câzipti ki daha 16. asırdan başlayarak, çeşitli dinden ve ırktan insan bu mîmârîyi benimsemiş, sevmiş ve aynı mîmârîyle evler, hanlar, mahalleler kurmuşlardır.



Türk mîmârî sanatının *Rumen Prenslikleri* üzerinde têsiri o kadar kuvvetlidir ki, Rumenler bu mîmârî ile sâdece ev yapmamışlar, aynı zamanda Türk mîmârî vokabülerini yakın zamâna kadar resmen kullanmışlardır. İstiklâl Harbi'nden sonra kaldırılmış olan bu vokabüler, yaşlı Rumen işçileri tarafından hâlâ kullanılmaktadır.



Manouk Hanı

(Akademi Mimarlık ve Sanat, sahife 48, sayı, 6, yıl 1967)

Yukarıda Fransız ressam *Michel Bouquet* tarafından yapılan gravürü görülen *Manouk Hanı*, *Manouk* isimli çok zengin bir zat tarafından 1808 de o zamanki *Bükreş*'in en büyük binalarından biri olarak inşa edilmiştir. "Müstatil şeklindeki ufki plânı *Türkmenistan* kervansaraylarına çok benzer (XI. asır), üst katlara yapılan kolonlar saf Osmanlı karakterini taşır. Kemerlerin birbiriyle kucaklaşmış şekilde oluşu, *Ankara*'nın *Samanpazarı Hanı*'nı hatırlatır. Hanın avluya uzanan klâsik Osmanlı modeli saçığı ve çatısı Türk tipi kiremitlerle örtülüdür." (1) Bu han *Hotel D.Acia* adıyla hâlen mevcuttur.

XIX Asrın ortalarına doğru *Bükreş*'i ziyaret eden Fransız ressam *Doussault*,



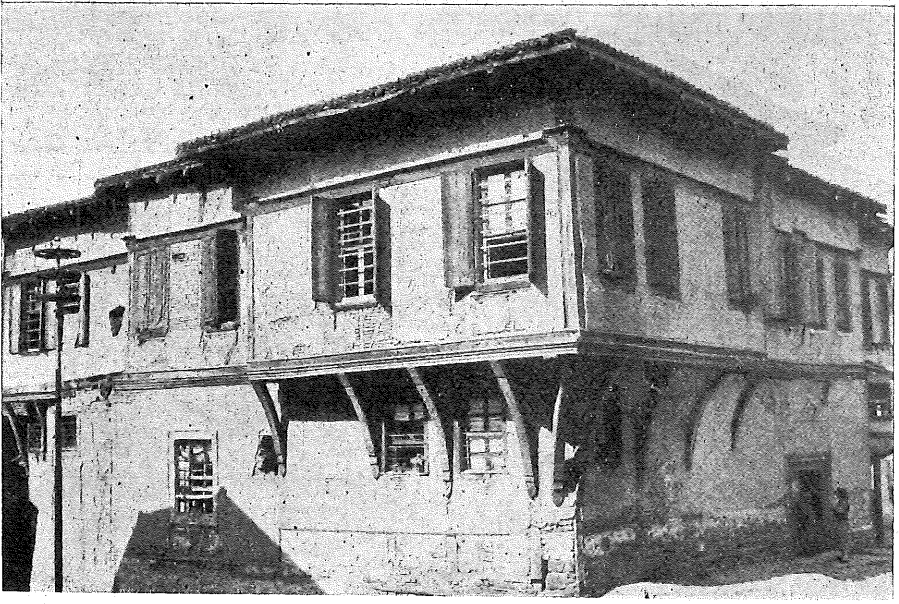
La Grande Rue (Ana Cadde)

(Aynı eser s. 49)

1843 de *La Grande Rue* (Ana cadde) yi tanıtan bir desen neşretmiştir. "Bu desenin, geçen asrın *Bükreş*'i olduğuna dâir yazısı olmasa, görünen tablonun Türkiye'den başka bir yerde olabileceği düşünülemez." (2) Saçaklar, *İstanbul*'un *Sultanahmed Çeşmesi*'nde olduğu gibi, büyük, köşeleri düzleştirilmiş ve genişçe yuvarlatılmıştır.

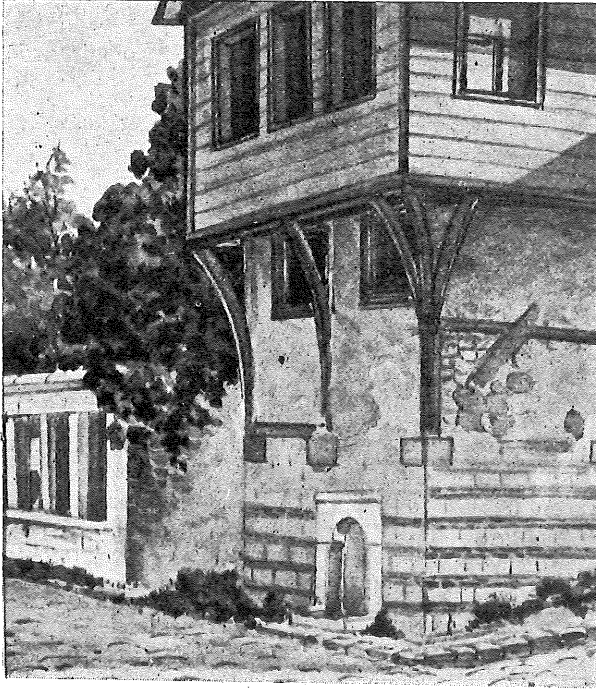
Osmanlı mimârisinin karakteristiği olan, etrafı pencereli ve altında eli böğründe tâbir edilen desteklere oturan cumbalar, resimde bâriz şekilde görünmektedir.

1, 2 — Prof. Ion Sava Nanu, Romanya'da Türk Eserleri, Akademi Mimarlık Ve Sanat, sahife 48-50, sayı 6, yıl 1967.



Balaban Evi

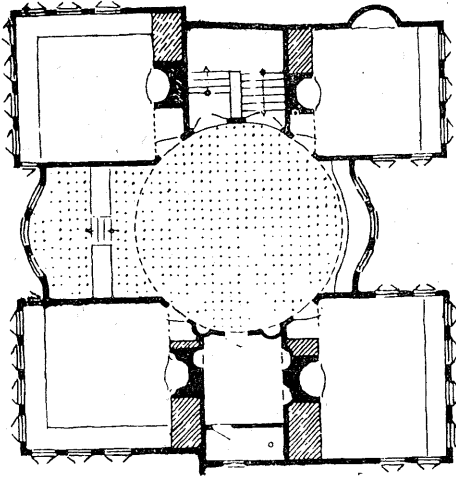
(Ch. D. Péew, *Alte Häuser In Plovdiv* s. 74 MCMXLIII, Berlin)



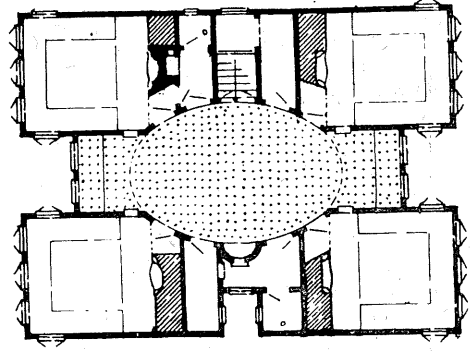
Bulgaristan'ın *Filibe* şehrinin Zingan sokağında XVIII. asırda inşa edilmiş *Balabalov Evi*, ahşap eli böğründe'lere oturmuş çıkması, pencereleri ve alaturka kiremitleri ile, *Eyüb Sultan*'da resmini gördüğünüz binâdan farklı değildir.



Eyüb Sultan'da Bir Ev



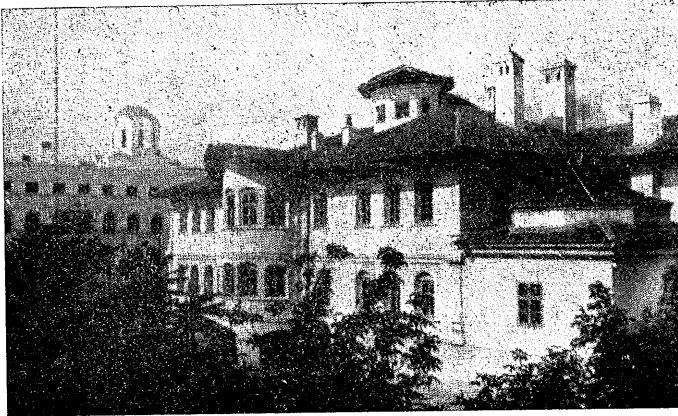
Abacı Yorgi Evi'nin Plânı
(Ch. D. Péew, aynı eser. s. 47)



İstanbul'da Cihangir Yokuşu'nda bir
ev plânı (Sedad Eldem, Türk Evi
Plân tipleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fa-
kültesi Neşri. S. 144)

Yine Filibe'de 19. asırdan kalma Abacı Yorgi Evi'nin plânı incelenirse, daire şeklinde, orta sofalı plân tertibindeki tipik bir Türk evi görülür.

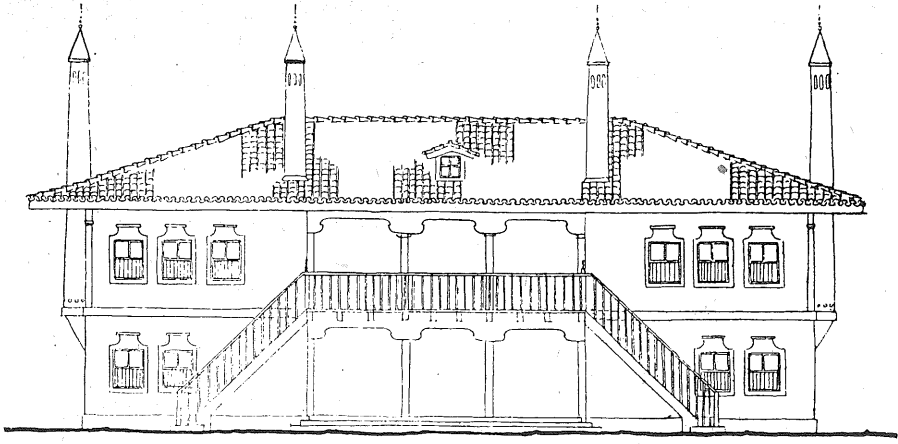
Bu evin âdetâ aynı insan tarafından yapılmış hissini veren bir benzeri, İstanbul'un Cihangir semtinde yine 19. asırda inşa edilmiştir.



Yevrem Obronoviç Konağı (Yugoslâvya)

(Branislav Koyiç, Stara Graddska i Seoska Arhitektura u Sırbiji, s. 62)

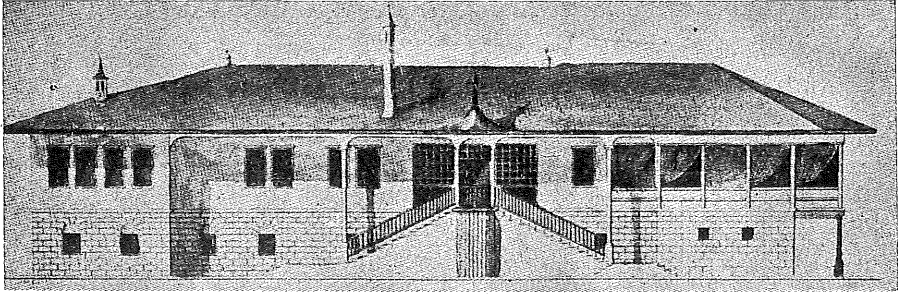
Yanda görülen konak Yugoslâvya'nın Şabats kasabasında, XIX. asrın başlarında büyük Sırp âilelerinin yaptırdığı, Türk tarzı konaklardandır. Odaların büyük bir kısmına, bu sebeple *Türk odası* denilmektedir. Bu konağın plânı, dış sofalı, bir kanatlı tiptedir. Sofa çok geniş tutulmuş, iki köşesi pahlanmış, bir taraftan cumbalı eyvan oda, çardak, avlu tarafından da bir köşk (divan ile zenginleştirilmiştir).



Tetova'da bir konak

(Branislav Koyić, *Stara Graddska i Seoska Arhitektura u Srbiji* s. 92)

Resmi görülen ev, *Yugoslavya*'nın *Tetova* kasabasında inşa edilmiştir. Bu karakteristik ev tipinin, şekil bakımından *Edirne*'de saray içinde bulunan *Bostancıbaşı* dâiresine benzediği resimden bâriz şekilde görülmektedir:



Edirne'de Bostancıbaşı Dâiresi

(Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Târihi* s. 588)

Bulgaristan, Romanya ve *Yugoslavya*'dan gösterdiğimiz bu örneklerden başka, aynı asırlarda Macarlar ve Yunanlılar tarafından da geniş ölçüde Türk evleri yapılmıştır.

Buraya, bütün bu ülkelerden resim ve plân almağa lüzum görmüyor ve yazımızı şu noktayı belirterek bitiriyoruz:

Yukarıda ancak bir kaç karşılaştırma ile takdim ettiğimiz *Türk-sivil mimâri*'nin Balkan memleketlerinde bıraktığı têsir, *Türk-Osmanlı* medeniyetinin kendisini başka milletlere kabûlettiren sanat ve çizgi kudretini göstermektedir.

Türkmenistan'da ve *Ankara*'daki hanların benzerini *Bükreş*'de; *Balabalov Evi*'ni *Eyüb*'de; *Cihangir*'deki evin âdetâ aynısını *Filibe*'de yaratan ve *Prof. İon Sava Nanu*'yu bu binâlardan birisi için: "Kaybından esef duyduğumuz bu evin dikkat çekici görünüşü, Rumen mimârî târihinde nâdide bir mücevher gibidir." dedirten bu mimârî, bugün bizim terkettiğimiz millî mimârimizdir.

Ahmed Midhat Efendi

nin

TÜRKÇECİLİĞİ

Nermin Pekin

Türkçe'nin sâdeleşmesi Tanzimat'tan - hattâ daha önceden - beri üzerinde ısrâr edilmiş bir mevzûdur.

Bir taraftan Şinâsi - Ziyâ Paşa - Namık Kemâl mektebinin Fransız fikirlerinin têsiri altında halka, halk diliyle hitâbetmek düşünceleri, diğer taraftan batılı müsteşriklerin üzerinde uğraştıkları Türkoloji tedkiklerini bizzat ve yerinde tâkibeden Ahmed Vefik ve Süleyman paşaların temsîl ettikleri ilmi Türkçülük ve Türkçecilik hareketleri, Nedîm'den beri gelen malîallileşme cereyânının neticeleri ile fikrî bir lisân sâdeleşmesinin ortaya atıldığı mâlûmdur. (1)

Bu sıralarda yetişen Ahmed Midhat Efendi, kendisinden evvel başlayan ve çağdaşlarının kuvvetle müdâfaâ ettiği bu millîyetçi hareketlere, daha popüler bir mâhiyet vererek devrin Türkçeciliğini halka maletmiştir.

Midhat Efendi memlekette yapılması istenilen kalkınma hamlesinin halktan başlaması icâbetiğine isâbetli bir görüşle inanıyor ve işe bu yoldan girmek istiyordu. Onun gaayesi halkın bilgi ve fikir seviyesini yükseltmekti. Milletın ilerlemesi, halkın okuması ve cehâletten kurtulmasıyla mümkün olacaktı; şu halde halkın kolaylıkla okuyup anlayacağı bir dile sâhip olması lâzımdı. Bu tîmîn edilirse lisan tahsîli için fazla zaman kaybedilmeyip başka şeyler okumağa ve öğrenmeğe de imkân olacaktı. Halbuki yazı yazmak isteyenlerin birçoğu

(1) Milli Edebiyat Cereyânının İlk Mübeşşirleri, Fuad Köprülü İst. 1928; Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, N. Sâmi Banarlı İst. 1948.

bu müşkilâttan dolayı susmak mecbûriyetinde kalıyorlardı. Midhat Efendi bu düşünce ile bir taraftan sâde dille her mevzûda eserler vücûda getiriyor ve böylece bir türlü tatbikat sâhasına girememiş olan dil sâdeleşmesini gerçekleştirmiş oluyor, bir taraftan da süslü ve külfetli lisan tarafdarlarına karşı şiddetli hücumlar ihtivâ eden makaleler yazıyordu.

Midhat Efendi'nin bu sâhada giriştiği mücâdele, kendisinden evvelkilerin ve çağdaşlarının müdâfaâ ettikleri millî şuûra vâkıf ve tarafdar olduğunu, millî mefkûreciliğini açıkça gösterir:

Muallim Nâcî'ye yazdığı bir mektupta:

"Vaktiyle benim dahî birçok tumturaklı hulûsnâmeler yazmış olduğuma ihtimâl veriyorsunuz, ona şüphe mi var, fakat birçok zamandan beri o şive-i tahriri o kadar terk eyledim ve sâde yazmağa o kadar alıştım ki..." (1)

Bir başka yazısında:

"Canım yazılar bu kadar muğlak yazılacağına biraz açık yazılsa her okuyan anlayabilse, yâni o kadar Arabî ve Fârisî lûgatler katılmasa da herkesin anlayacağı bir Osmanlıca yazılsa." (2)

Bu tarzda düşünen Midhat Efendi'nin tamâmiyle halkçı bir görüşe sâhip olduğu, sâde dille eser vermek lüzûmunu çok şûurlu olarak idrâk ettiği âşikârdır. Hacı İbrâhim Efendi'ye karşı yazdığı bir makalesinde:

"Fransız lisânı, bizim Türkçemizden, şimdi elimizde bulunanı kadar dahî zengin olmadığı ve bütün bütün Yunan, Cermen ve Lâtin lûgatlerinden ibâret iken bil'ıslâh yalnız Fransız milletine değil, elyevm bütün dünyâya lisân-ı umûmî olduğu halde bizim Osmanlı lisânının, Osmanlı milleti için lisân-ı umûmî hâlini kesbedememesi, mümkün değil teslim olunamaz." (3)

Türkçemizi lisân-ı umûmî hâline getirmek için de, kendisinden evvel bu işe teşebbüs eden Şinâsî merhûmdan daha ileri gitmek lâzım geldiğinden bahsederek "Şinâsî'den sonra, birçok gençlerin eli kalem tutmağa başlamıştır, fakat bu da kâfi değildir" diyor ve dilimizin daha çok sâdeleşmesinin mümkün olacağını iddiâ ediyordu:

(1) Muhâverat ve Muhâberat 1303 İst.

(2) Dağarcık "Osmanlıca'nın ıslâhı" 20-21.

(3) Dağarcık cüz 1 s: 21

“Şinâsi merhum, mensur ibârelerdeki seci’ ve kafiyeleleri kaldırıp, ondan beklenen hizmeti bir sıfıra (1) gördürmüş ve bu sûretle kelâmları parçalamış olduğu gibi cümleleri dahi bend bend ayırıp lisânımızı bayağı umûmîleştirmiş ve merhûmun bu himmeti sâyesinde bugün gençlerimizden birçoklarının eli kalem tutmağa başlamıştır.

Şu bendimizi buraya kadar lisânımızı Şinâsi merhûmun sâdeleştire sâdeleştire indirebilmiş olduğu bir derecede olarak kaleme aldık, eski kitâbetin anlaşılmasız ibârelerine nisbetle bu ibâremiz elbette daha kolay anlaşılabilir; birkaç derece daha sâdeleşmeğe ve daha ziyâde umûmîleşmeğe lisânımızın istidâdı vardır.

Biz diyoruz ki Arabî sarf ve nahvinden izâfetler ile sıfatlar müzekkerler ve müennesler, müfred ve cemi’ler Osmanlı sarf u nahvine sokulmаса, haniya demek isteriz ki Osmanlı lisânınca bunlara ihtiyaç gösterilmese, lisânımız Şinâsi merhûmun sâdeleştire sâdeleştire yaptırmış olduğu derecenin yukarısına mutlaka varır.

Bununla berâber bir kelimenin Türkçesi ve fakat MÂRÛF OLAN TÜRKÇESİ var ise onun yerine Arabça ve Farsça bir söz kullanılmasa, lisânımızın sâdeliği bir kat daha artar.

Ahmed Midhat Efendi bu hususta etraflı misâller verip deliller gösterdikten sonra, makalesine şu sözlerle devâm ediyor:

“Ama denilirse ki bu târif ettiğimiz suretle yazılan yazı göze batacak ve söylenilen söz kulağı tırmalayacak kadar sakil olur.

Hayır biz iddiâ ederiz ki olmaz. İşte şu sekiz bendde kullandığımız lisân târif etmek istediğimiz Osmanlı lisânı olup bu lisan ile yetmiş satır kadar yazı yazdığımız hâlde ne bir sıfat-ı mevsuf ne bir muzaf, muzâfün-ileyh ne Fârisî ne Arabî bir cemi’ dahi getirmeyüp doğruca yazıverdik, hattâ Arabî ve Fârisî lûgatleri bile az kullandık. Bu yetmiş satır, istenilirse yediyüz ve istenilirse yedi bin ve yetmiş bin satır bile yazılabilir. Murad meram anlatmak ise bu suretle daha kolay anlaşılacağı dahi derkârdır.”

Yazar bundan sonra sâir lisanlarda olduğu gibi bir gramer ve lûgat kitâbının yapılması lâzım geldiği üzerinde uzun izâhat veriyor ve yazısını şu sözlerle bitiriyor:

“Biz milletimizin terakkisini istiyorsak, her ferdinin bülbül gibi şakıması için kendilerine kolaylık göstermeliyiz.” (2)

Midhat Efendi Türk dilinin esaslı ve sağlam bir temele dayanarak sâdeleşebilmesi için gramer ve lûgat yapılmasında şu iki nokta üzerinde durulmak lâzım geldiğini açıklıyor:

(1) Sıfır: Nokta.

(2) Dağarcık cüz 1 sayı 20-21

1) Lisânın kendi bünyesine uygun - Arabça ve Farsça'dan gelen kaaidelere yer vermeden - basît bir Türkçe gramer yapmak,

2) Türkçemizin bünyesine giren ve yaşayan, halkın da münevverin de kolaylıkla kullandığı ve alıştığı kelimelerin lûgatını hazırlamak.

Midhat Efendi'ye göre bir dilin mantığı, bedii ve beyânı, maanisi diğer bir lisândan tahsîl edilemez.

Belâgat-ı Osmaniyye isimli eser münâsebetiyle yazdığı bir başka yazısında:

"Biz diyoruz ki lisânımıza bir kaamus yaparak bugünkü ihtiyâcımız ne nisbette ise tâyin buyrulup ondan sonra sarf u nahiv ve belâgat mertebelerine varılsın, herşeyden evvel kendi lisânımızı öğrenmeğe muhtâc olan evlâd-ı milletin faydasına bu yolda hizmet bekleriz." (1)

Hacı İbrâhim Efendi'nin "Arabça'sız, Acemce'siz, Osmanlıca kaba ve mütenâfir bir dil olur" sözlerine karşılık yazdığı diğer bir cevâbî makalesinde de, sarf nahiv ve belâgat üzerinde de ıslâhat yapılabileceğini şu sözlerle anlatıyor.

"Eğer ana lisânı Osmanlıca olan bir halka kavâid-i Arabiyye üzerine söz söylemek mecbûriyeti ise biz buna muktezâ-yı hal diyemiyoruz. Belâgat kelimelerin fesâhetlerine riâyetle hâsıl olur, buyruluyor. Bizim için kelimât-ı fasihe hangileridir? Şöhreti âdetâ doğru okumaktan âciz kalacağımız kelimât-ı Arabiyye mi? İşte biz evvel-be-evvel bizim için fasih yâni Osmanlıcadır, denilecek kelimelerin bir mecmûada cem'ini istemiştik. Lûgat kitabının kavâid kitabı olmadığını biliyoruz lâkin kavâidimizin dahi fasih kelimeler üzerine kurulması lâzımgelirse o kelimelerin tâyini iktiza eder." (2)

Lisânın bir milletin alâmeti olduğuna inanan, benliğimizi bilmemiz için evvelâ kendi lisânımızı bilmemiz lâzım geldiğini söyleyen Midhat Efendi, hattâ daha açık olarak kavmiyetimizi muhâfaza için lisânımızı muhâfazaya mecbûr olduğumuzu da ileri sürüyor (3). Lisânın istiklâî meselesine de temâs ederek bir dilin başka dillerden kelime almasını değil kaaide almasını uygun bulmuyor, dünyâda hiçbir dilin tek

(1) Tercümân-ı Hakikat sayı 1119 (Belâgat-ı Osmaniye münâzarasından vukûua gelen netâyiç)

(2) Tercümân-ı Hakikat sayı 1120

(3) Tercümân-ı Hakikat sayı 1120

başına raşka dillerden kelime almadan inkişaf etmiyeceğini de ilâve ediyor.

“Türkistan’dan getirdiğimiz lisânı hemen hemen kaybetmiş olduğumuzdan şimdiki halde Arab ve Fars lûgatlerini de çıkarmış olursak, Osmanlı kaamusunun hemen hemen boşalacağı derkârdır. Ancak lisânımızın ıslâhına mâni olan şey bu ise o kadar me’yus olmak icâbetmez. Acabâ dünyâda bir lisan var mıdır ki mahlût olmayıp sırf kendi malı olan kelimeleri kullansın. En ziyâde fesâhetiyle şöhret bulan lisanlardan birisi Arabî’dir. Halbuki esâsen birçok lûgatler Arabî ile İbrânî arasında müşterek olduğu gibi Yunânî’den dahi bazı kelimeler Arapçalaştırılmıştır.” (1)

Midhat Efendi, gene Hacı İbrâhim Efendi’ye hitâben yazdığı bir makalesinde, lisânın ıslâhının lüzûmunu ve bu işin çok müşkül olmadığını uzun uzun anlattıktan sonra, her lisânın kendi kaaideleri ile öğrenilmesinin doğru olacağını ifâde ediyor:

“Her lisân kendi ismi altında okunsun. Bütün garb milletleri Arabça’yı okurlarken bizim unutmamız şüphesiz doğru değildir. Fakat Arapça olarak, Osmanlıca olarak değil. Eğer lisânımıza hizmet etmiyecek olursak Arabça’yı öğrenmek lüzumu zarûridir. Biz diyoruz ki lisânımızın ıslâhını ikmâl edelim de halkımızı birçok zamanlar Arabça ile birçok zamanlar Farsça ile uğraşmaktan kurtaralım. Bunları üdebâ sınıfına bırakalım. Erbâb-ı ihtisastan olanlar bunları öğrensinler. Ahâlinin ana lisânı olan bir Osmanlıca bulunsun, fakat o lisân şimdiki gibi Osmanlıca’dan başka bir şey olmasın. Halkın anlayacağı bir Osmanlıca olsun da telif ve tercümeler meydan alsın, herkes istediği san’atı kendi lisânı ile okusun.” (2)

Aynı münâkaşa dolayısıyla bir başka yazısında gramer ve kaamus ıslâhâtı hakkında düşündüklerini izâh ettikten sonra diyor ki:

Kavâid usullerinde de ıslâhât istiyoruz. Arab nahvinin îrab ve sâire fasıllarını Osmanlı nahvidir diye öğrenmeğe ne lüzûm var, belâgat ise her kavmin belâgatı kendi lisânı üzre olup başka lisân üzre olmaz. Biz lisânın ıslâhını kendi kavâidimizde aramaktayız, lisânımız için umûmî kaaideler bulalım ve Fransızlar’ın yaptığı gibi harf sırasına göre lûgat kitapları yapalım da tahsil-i lisânı teshil edelim.” (3)

Muarızlarının Midhat Efendi’yi Arabça, Farsça kelime-

(1) Tercümân-ı Hakikat sene 1299

(2) Tercümân-ı Hakikat sayı 1130

(3) Tercümân-ı Hakikat sayı 1130

leri atıp Fransızca'dan kelime almak istemekle ithâm etmelerine karşı yazdığı müdâfaa yazısında, şu neticeyi açıklıyor:

"Murâdımız Frenk dillerini red ve takbîh olmayıp yalnız kendi lisânımızı muhafaza niyetinde bulunmaktır. Biz başka diller öğretilmesinin lüzûmuna bile kaailiz ancak kendi lisânımızın mahvine kaail değiliz." (1)

Bu suretle batı dillerinin öğrenilmesini mâkûl ve lüzûmlu gördüğünü açıklamış oluyor, ancak körü körüne taklîdi doğru bulmuyor:

"Biz kendi âciz kalemimizle, bizim tercih ettiğimiz Osmanlıca ile, dört sütun bir bend yazarız herkes anlarsa, o lisânın umûmî lisân olduğuna şüphe kalır mı? Başka lisânlardan aldığımız kelimeleri kendimize maletmek istemiyoruz; Fransızca'yı Fransızca diye öğrenmeliyiz. Kendi lisânımızı dahî kendi lisânımızın kaaideleriyle öğrenmeliyiz ki tam maksad budur." (2)

Bir başka yazısında da:

"Terakkî evvel-be-evvel lisâna mâlik olmakla olur, bizi ise lisânımıza mâlik etmeyip lisân dilencisi hâlinde bırakmak istiyorlar." (3) diyerek yakınıyor.

Bütün bu makaleleri, mücâdeleleri ve eserleriyle memlekette Türk dilinin sâdeleşmesi ve Türk halkının okuması üzerinde têsîr ve faydaları inkâr edilemeyecek olan Midhat Efendi, ele aldığı mevzûların birçoğunda olduğu gibi, dil üzerinde de bir mütehassis sayılamaz. Nitekim bu mevzûlarda yazdığı makalelerde mühim hatâlara da düşmüştür.

Kendisinden evvel bu hususta çalışanlara yeni bir bilgi de katmış değildir. Meselâ Süleyman Paşa'nın *Osmanlıca* yerine *Türkçe* sözünü kullanması bu hususta çok daha ileri fikirler ortaya konmuş olduğunu gösterir. Ancak mühim olan taraf kendisinden evvelkilerin ve çağdaşlarının mefkûrelerini şüurlu olarak tatbîk sâhasına intikaal ettirmiş, sâde Türkçe cereyânını gerçekleştirmiş olmasıdır.

Böylelikle *Halk İçin Edebiyât*'ın Tanzîmat devrindeki mühim temsilcisi olan Midhat Efendi, yalnız halkı okutmakla kalmamış, münevver zümreye hattâ saraya da têsîr etmiş,

(1) Tercümân-ı Hakikat sayı 1115

(2) Tercümân-ı Hakikat sayı 1131

(3) Tercümân-ı Hakikat sayı 1130

kendisinden sonra yetişecekler için kuvvetli bir zemin hazırlamıştır.

Saray tarafından dikkatle tâkîbedilen eserleri, esâsen bu milliyetçi fikirlere tarafdâr olan padişâhı da alâkadar etmiş, Sultan İkinci Abdülhamid *Kelile-Dimne* yahud *Envâr-ı Süheylî* isimli mühim bir eseri - bilhassa kendi kütüphanesindeki nüshâsını - Midhat Efendi'ye göndererek sâde dile çevirmesini emretmiştir.

Midhat Efendi mukaddimede, *Hülâsa-i Hümayûnnâme* ismiyle sâde dile naklettiği bu eserin ehemmiyeti hakkında uzun izâhat verdikten sonra, Padişâhın emirlerinden bahsederek bu emrin metnini de kaydediyor:

"Ahmed Midhat işte bu nüshayı esas tutsun, yapacağı hülâsayı ana göre yapsın, ıstılâhperdazlık külfetine girişmesin, sâir yazdığı kitaplar gibi bunu da güzel ve sehlü'l-fehm (kolay anlaşılır) bir yolda yazsun. Hikâyelerin netâyicinden istintac olunacak hikmetlerden şâyan gördüklerini şerh ve izâh eylesin.,, diye ferman buyurmuşlar." (1)

Üzerinde durulacak diğer mühim bir nokta da *sâir eserleri gibi* kaydıdır ki buradan da Pâdişâh'ın Ahmed Midhat'ın eserlerini zevkle ve alâka ile tâkîbettği açıkça anlaşılır.

Bütün bunlar, Ahmed Midhat Efendi'nin Türk dilinin sâdeleşmesi cereyanında müsbet vazîfe görmüş bir muharrir olduğunu yeter derecede meydana koymaktadır.

(1) Hülâsâ-yı Hümayûnnâme, Ahmed Midhat İst. 1304

(2) Ayrıca o sıralarda Sultan Abdülhamid'in mekteplerde sâde dille tedrisât yapılması husûsundaki çok mânâlı bir tâmimi de bu cereyanın Saray tarafından şûurla desteklendiğini göstermektedir. Yine Sultan Abdülhamid'in, zamânının Maârif Vekili Zühdü Paşa'ya gönderdiği ikinci bir tâmim de "Halk dilinde yaşayan Türkçe kelimelerin muallimlerin yardımıyla toplatılmasının tâmini" husûsundadır ki bu da onun çok şûurlu bir halkçı ve milliyetçi görüşe sâhip olduğunun açık delilidir. Böylece memleket ölçüsünde halk dilindeki Türkçe kelimelerin toplatılması için ilk resmî emrin Sultan Abdülhamid tarafından verildiği meydana çıkmış bulunmaktadır. Bkz. Milli Edebiyât Cereyanının İlk Mübeşşirleri İst. 1928; Sultan Abdülhamid'in Türkçeliği, Nihad Sâmî Banarlı Hayat ve Târih Mec. 11 yıl 1967.

İstanbul Türkçesi Üzerine Bir Dil Anketi

İstanbul Türkçesi hakkında oniki sene evvel İstanbul Enstitüsü adına açtığımız bir ankete, *Ekrem Hakkı Ayverdi* imzâsıyla verilen kıymetli cevâbı geçen sayımızda neşretmiştik. Aynı sayıda *Prof. Kaya Bilgegil*'in Kaybolan İstanbul Türkçesi isimli yazısı da geniş ölçüde bu mevzûa temâs ediyordu.

Anketimize vaktiyle cevap veren muharrirlerimizden merhum *Sabri Esad Siyavuşgil*'in yazısı 16 Şubat 1959 târihli Yeni Sabah Gazetesi'nde; *Vâ-Nû* imzâsıyla verilen cevap 18 Mart 1959 târihli Havadis Gazetesi'nde ve *Orhan Seyfi Orhon* tarafından verilen cevap ise 21 Mart 1959 târihli Havadis Gazetesi'nde neşrolunmuştur. Bu sebeple aynı yazıların bu sahîfelerde neşrine lüzum görmüyoruz. Fakat aynı suallere, tamâmiyle akademik mâhiyetinde olmak şartıyla cevap vereceklerin yazılarını neşretmek emelindeyiz.

Bu sayımızda, aynı anket dolayısıyla *Ekrem Hakkı Ayverdi*'ye gönderilen husûsî bir mektubun mevzuumuzla alakalı kısımlarını, târihi bir vesîka mâhiyeti taşıması dolayısıyla, neşrediyoruz:

İlim, karakter, mazbut bir kafa ayrı ayrı şeyler... *Nûrullah Ataç*'la dostluğumuz, bendenizin *Pertevniyâl Lisesi*'ndeki Başmuâvinliğimden başlar. Ankara'ya gidinceye kadar *uydurmaca*'ya ateş püskürüyordu. Sonra *Ulus*'daki neşriyatı gördük... Birgün, bize kadar gelmek lûtfunu esirgemeyen *Nûreddin Artam*'a hayretimi söyleyince, *Paşa, devâmını istiyor!* dedi.

Tâlihsiz Türkçe hakkında insanı acı acı güldüren bir iki fıkra arzedeğim:

Doktor Abdullah Cevdet Bey'in Lâtin harfleri'ni öne sürdüğü bir devirdi. Dârülfünun arkadaşlarımızdan hakikaten dinine ve târihine bağlı, Üsküdarlı Nâzîkî Cğulları'ndan Nâmık Bey isminde Galatasaraylı bir arkadaş da bu cereyâna pek taraftardı.

Birgün derste *Mehmed Âkîf Bey*, Fâtih, Şişli, Kadıköy, Moda ve Adalar gibi hissedilen *şive bölgeleri'*nden bahsederken İstanbul'un en doğru ve güzel Türkçesi *Sofular* mahallesindeki - *Nâcî Efendi* edebiyâtını aşmayan - yerli hanımların konuştuğu Türkçedir, dedi. Onların ağzında, İstanbul şivesinin en hâlis tadı ve câzibesi hemen duyulur, hançere, dişler ve dudaklarda telâffuzun başka bir kibarlığı vardı.

Nâmık Bey, patavatsızlığa benzeyen bir safvetle sözü Lâtin harflerine getirdi... *Âkîf Bey*, adını sordu, arkadaş, *Nâmık!* diye cevap verdi. *Âkîf Bey*, alay mı, hiddet mi belli olmayan bir gülüşle: — Yazınız tahtaya!.. dedi. Yardımcı harflerin dördü de bir işe yaramadı. *Nâmık* kelimesindeki - *Âkîf Bey'in* aradığı - *kesre-i hafîfe-i mebsûta'yı* tesbît edemedi.

Kur'an diline ve Türkçeye yakıştıramamakla berâber telâffuz bakımından en uygun bulduğu, fakat ismini söylemediği - sınıfın da tanımadığı başka bir dilin harfleriyle tahtaya, - *Nâmık Bey'in* elinden çeker gibi aldığı tebeşirle - çabuk, güzel, inci gibi dört satır sıraladı... Ermenice harflerle tecvîde tıpatıp uyan *Ve'd-Duhâ sûresi* ortaya çıktı!..

Hatırlayacaksınız. Birinci Cihan Harbi'nde de *Enver Paşa'nın*, askere bir kolaylık olmak üzere, ortaya çıkardığı *munfasıl harflerle* bir yazı örneği vardı. *Hüseyin Câhid Bey*, durmadan *Tanîn'de* basıyordu... *Enver Paşa*, *Ziyâ Gökalp'i* istimzâc etmiş, kendisi re'yini beyân etmeden önce Maârif Nâzırı *Emrullah Efendi* ile görüşmelerini ricâ etmiş. Telefonla Harbiye Nezâreti'ne dâvet edilen *Emrullah Efendi'ye* *Enver Paşa*, manzûr-ı devletleri oluyor değil mi efendim, demiş, *Tanîn* gazetesindeki *munfasıl harflerle* çıkan yazılar?

Zâten çekingen yaratılışlı, fakat ilmi kanâatini saklamayan nâzır, — Görüyorum efendim ama, takdir buyurursunuz ki dil ve yazı meselesi herşeyden evvel *ilim* meselesidir! *İlim* ise *têsîs* edilmez, *teessüs* eder.

Enver Paşa duraklamış, *Emrullah Efendi*, bakışlarından izâh beklediğini anlayınca, “yâni *ilim*, demiş, *emir*’le olmaz demek istiyorum.”

Enver Paşa, haşın bir edâ ile, “Ama efendim, ricâ ederim, askerlikte verilen emir de geri alınmaz!” demiş.

Süklüm püklüm Nâzır makaamından ayrılan *Emrullah Efendi*’yi, yâveran odasının kapısında bekleyen *Ziyâ Gökâlî*, yanına sokularak, ne türlü görüştüklerini sormuş, “Ben oña *ilim* *têsîs* edilmez, *teessüs* eder, diyorum, Nâzır Paşa, bana, askerlikte verilen emrin geri alınmayacağını söylüyor.” demiş.



Köprülü’nün yaptığı cesûr bir konuşmadaki şu gerçeği de şüphe yok ki *irfan târihimiz* kaydetmeden geçemiyecektir; *Fuad Bey*, ilmi bir zencire benzeterek; aradan bir halkanın çıkarılması, ayrılan uçları bir daha yaklaştıramaz, demişti.

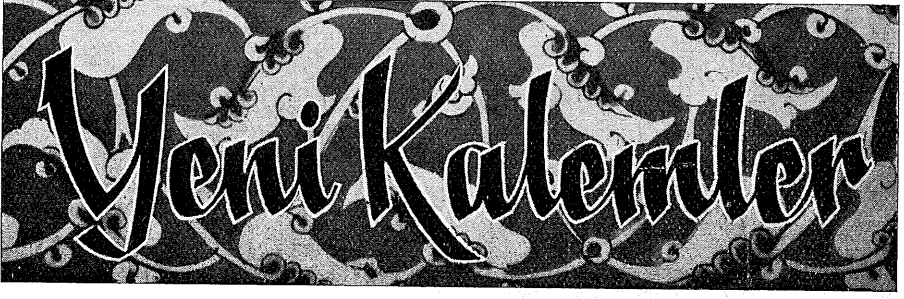
Su *hadîs* çok mânâlıdır:

İlim ve ticâret yapan hükûmeti, Allah takdîs etmez!

Bahâ Kahyâoğlu

BİRİNCİ SAYIMIZ :

Kubbealtı Akademi Mecmûası’nın I. sayısı II. defâ basılmaktadır. Bu hafta içinde, bekleyenlere sunulacaktır, mecmûamızın uyardığı sevgi ve alâkaya teşekkürle, bildiririz.



KIT'ALAR

*Gözlerimden yaşlarım eksilmiyor,
Neş'e artık eski sâdık sen değil..
Hasretin bir kor ki sönmek bilmiyor:
Bil ki senden ayrı bir ben, ben değil.*

ÂSUMAN SARGUT

*Yılların korkmuyorum iz bırakan zulmünden,
Bir yaram var, yanıyor bir güle iç dökmek için.
Seni ancak bulurum öldürerek nefsimi ben,
Günlerim! Çâresi yok! Gamla dolun, yasla geçin!..*

ÂSUMAN SARGUT

Sayın Âsuman Sargut, E. Rochester, U.S.A.

Platonik duyguları, mısralarına kuvvetle yerleştiren şiirlerinizdeki söyleyiş sağlamlığı ve Türk arûzu bizi çok sevindirdi. Sizden yine böyle şiirler bekliyeceğiz.

HASRET MEKTUBU

*Dün nazlı yârimden bir mektup aldım,
Göndermiş sıladan, al diye diye.
Yazmış; haber gönder, merakta kaldım,
Bekletme, cevâbın sal diye diye.*

*Ayrılık uzadı, yılları buldu,
Övdüğün gül benzim sarardı, soldu,
Kaimadı akrânım, hep gelin oldu,
Gittiler, dengini bul diye diye.*

*Sevenler birleşti, murâdın aldı,
Benimse gözlerim yollarda kaldı
O gözler ki her gün hayâle daldı
Bulunur bir çıkar yol diye diye.*

*Uzuyor saatler, bitmiyor günler,
Derdimi bilen yok, beni kim dinler
Gönlüm Mecnun gibi ağlayıp inler
Bu aşkın uğrunda öl diye diye.*

*Sözlerim bu kadar, kulak ver bana,
Tezce dön sılaya, kıyma bu cana.
Ahmed! Bu mektuba, kul olup sana,
Son vereyim, hoşça kal diye diye.*

AHMED YILMAZ

Sayın Ahmed Yılmaz, (İzmir)

Bu sahifemizde manzûmenizin kısalmış
şeklini görüyorsunuz. Şiiri mümkün olduğu ka-
dar kısa ve veciz yazmanın sırrına ermek si-
zin için bilhassa faydalı olacaktır.

Mecmûalar :

H İ S A R : Yıllardan beri, Ankara'da millî kültürümüze hizmet eden bu mecmûa, fikrî, edebî, faydalı neşriyat yapan bir müessesedir. Mecmûada, öteden beri, umûmiyetle sağduyuları kuvvetli muharrirlerin yazıları neşrolunuyor. Hisar, bilhassa Mehmed Çınarlı'nın, şuurlu ve yapmacıksız, millî görüşleriyle ve aynı vasıflardaki şiirleriyle değerlidir. Gerçek Çınarlı'nın, gerek Münis Fâik Ozansoy'un tabîi bir Türkçe ile ve *Türk Arûzu* ile söyledikleri şiirler, şiirde Türkçeyi ve Türkçenin sesini öldürenlere birer müsbet cevap değerindedir. Yıllarca evvel, Türk kültürünün bir kalesi değerinde bulduğumuz bu mecmûada, bâzı muharrirlerin bilerek, bilmeyerek kullandıkları uydurma kelimelere biraz daha dikkat edilmesi Hisar'ın millî kale değerini daha da arttıracaktır. Muvaffakiyetinin devâmını dileduğumuz, aylık Hisar dergisinin fiyatı 2,5 liradır.

Hisar müessesesinin, ayrıca Hisar Yayınları adıyla neşrettiği eserler içinde de mühim ve kıymetli kitaplar vardır.



T Ü R K E D E B İ Y A T I : Türkiye Edebiyat Cemiyeti tarafından neşredilen, aylık, fikir ve sanat dergisidir. İlk üç sayısı Ocak, Şubat, Mart 1972 de çıkmıştır. Mecmûada Edebiyat Cemiyeti Reisi Ahmed Kabaklı'dan başka Mâlik Aksel, Ârif Nihat Asya, Câhit Atasoy, Münevver Ayaşlı, Bekir Oğuz Başaran, Ergun Göze, Erol Güngör, Emine Işınsu, Mehmed Kaplan, Hilmi Kurtuluş, Cemil Meriç, Münis Fâik Ozansoy, Mustafa Necâti Sepetçioğlu v.b. gibi kıymetli imzâların, hepsi de müsbet sâhada kaleme alınmış yazıları vardır. Milletimizin, birtakım fikir, sanat, ideoloji ve iman buhranları içinde bölüm bölüm bölündüğü bir devirde bu vasıfta dergilerin iyi seçilmiş bir hedefe doğru, yıkıcı ve bölücülere hattâ en küçük bir tâviz vermeksizin, sağlam adımlarla yürümeleri, günümüzün hayırlı hâdisesi olacaktır. Bu mecmûaların bütün yazılarını biz, Türk Edebiyatı'nın son sayısında *Cemil Meriç* imzâsıyla yazılan şuurlu ve veciz yazının hüviyetinde görmek temennisindeyiz. Aylık Türk Edebiyatı Dergisi'nin fiyatı da 250 kuruştur.

**

REMZİ KİTABEVİ

(Büyük Fikir Kitapları Serisinden)



- 1 — TÂRİH BOYUNCA İLİM VE DİN
(Dr. A. Adnan Adıvar) : Şimdiye kadar bizde daha mükemmeli yazılmamış büyük fikir ve araştırma eseri. «Bu eser, bir Batı dilinde yazılmış olsaydı, bütün dünyâ dillerine çevrilmiş olurdu.» 624 Shf. 40 TL. (Ciltlisi 50 TL.)
- 2 — OSMANLI TÜRKLERİNDE İLİM
(Dr. A. Adnan Adıvar) : Târih Boyunca İlim ve Dîn kitabını bütünleyen eser. Osmanlı Türkiyesi'nde geçen asırlar içinde Türk ilmi, **müsbet ilimler** sâhasında neler yapmıştır? (15. TL.)
- 3 — DİN PSİKOLOJİSİ
(Osman Pazarlı) : İslâm'da ve Batıda dîn psikolojisi alanında ileri sürülen fikirler. Mistisizm, semâvî dinler ve metapsişik hâdiselerin incelenmesi. (10 TL.)
- 4 — TÜRKİYE MEKTUPLARI
(H. von Moltke) : 1836 - 1839 Türkiyesi'nden mektuplar. Bugünümüz hakkında fikir yürütmeden önce, okunması zarûrî, mühim eser. (Çeviren: H. Örs), (12.50 TL.)
- 5 — TANRILAR MEZARLAR VE BİLGİNLER
(C. W. CERAM) : 20 dile çevrilmiş, yalnız Almanya'da 38 kere basılmış eser. Arkeolojinin romani. (Çeviren: H. Örs), (25 TL. ciltlisi: 35 TL.)

İ. F. C.

YAHYÂ KEMÂL ENSTİTÜSÜ

Bildirir:

YAHYÂ KEMAL

Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî
Hâtıralarım

(1 Kasım 1972 de çıkacak)

Yahyâ Kemal'in neşrolunmuş Eserleri :

Kendi Gök Kubbemiz (III baskı)	20 TL.
Eski Şiirin Rüzgârıyla	15 »
Rubâiler ve Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş	15 »
Aziz İstanbul	20 »
Eğil Dağlar	20 »
Siyâsî Hikâyeler	15 »
Siyâsî ve Edebî Portreler	15 »
Edebiyâta Dâir	25 »
Yahyâ Kemal Enstitüsü Mecmûası II	25 »

İ. F. C.

İSTANBUL ENSTİTÜSÜ

Bildirir:

Nihad Sâmi Banarlı

TÜRKÇENİN SIRLARI

Türk Dili'nin bütün güzelliğini, üstünlüğünü, inceliğini, âhengini, asıllığını, tatlı ve acı mâcerâsını meydana koyan eser.

— Nisan sonunda elinizde olacak —

I. F. C.

İSTANBUL ENSTİTÜSÜ

Bildirir:

Ekrem Hakkı Ayverdi



Osmanlı Mîmârîsinde

MEHMED ÇELEBİ ve SULTAN İKİNCİ MURAD

Devirleri

(Büyük eb'adda, kuşe üzerine 600 sahife, 1200 resim ve plânla süslü olarak yakında elinizde olacak)



İstanbul Enstitüsü'nün yeni eserleri:

Boğaziçi'nde Tarih	(Sâmiha Ayverdi)	20 TL.
İstanbul Geceleri	(Sâmiha Ayverdi)	15 »
İstanbul Vakıflar		
Tahrir Defteri	(Prof. Ömer Lütfi Barkan Ekrem Hak- kı Ayverdi)	150 »
Şâir Tabibler	(Dr. Veli Behçet Kurdoğlu)	40 »

Millî Roman

MANSUR BEY

(Turfanda mı Yoksa Turfa mı)

Mizancı

Mehmet Murad

350 sahife, 15 lira

ENDERUN KİTÂBEVİ

Beyazıt, Beyazsaray, 46

Nihad Sâmi Banarlı

✧

Resimli
**TÜRK
EDEBİYATI
TÂRİHİ**

22 yıldır aranan ve beklenen bu büyük eserin ilk 4 fasikülü neşrolunmuştur. 5. fasikül Nisan başında elinizde olacaktır. Her fasikül, en iyi kâğıda, resimli basılmakta ve kuşe üzerine renkli resim ilâveleri, yazılışı 40 yıl süren bu esere uygun bir güzellik vermektedir. Fasiküllerin fiyatı 12,5 liradır. Millî Eğitim Bakanlığı yayinevlerinden ve kitapçılardan arayınız. Toplu talepler için mürâcaat: İstanbul, Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Türkçemizin ve Edebiyatımızın Yarını İçin çalışanlara :

Kubbealtı Akademi Mecmûası birinci sayısının 9-22. sayfelerinde okuyacağınız **BEYANNÂME** 'mizin gösterdiği hedeflere uygun **şiiir, nesir, deneme** ve **küçük hikâye** 'lerinizi bize gönderebilirsiniz.

Mecmûamızın maksadı zâten sizi bu hedeflere doğru yürür görmektir.